

HELSINGIN YLIOPISTO

Yritysvastuullisuus suomalaisten yritysten näkökulmasta

Sisällönanalyysi YK:n Global Compact -aloitteeseen sitoutuneiden suomalaisten
pörssiyritysten yritysraporteista

Yhteiskunnallisen muutoksen maisteriohjelma: poliittinen historia
Maisterintutkielma

Laatija: Tommi Peho

Ohjaaja: Yliopistonlehtori Heikki Haara

19.3.2024
Helsinki

Tiedekunta: Valtiotieteellinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Yhteiskunnallisen muutoksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Poliittinen historia

Tekijä: Tommi Peho

Työn nimi: Yritysvastuullisuus suomalaisten yritysten näkökulmasta -Sisällönanalyysi YK:n Global Compact -aloitteeseen sitoutuneiden suomalaisten pörssiyritysten yritysvastuuraporteista

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Maaliskuu 2024

Sivumäärä: 71

Avainsanat: Yritysvastuullisuus, pörssiyritys, vastuullisuusraportointi, YK: Global Compact -aloite, sidosryhmäteoria, yrityskansalaisuus, laillisuusteoria

Ohjaaja: Heikki Haara

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Tiivistelmä:

Yritysvastuullisuus on noussut 2000-luvulla yhä keskeisempään rooliin yritysten viestinnässä, EU-tason regulaatiossa sekä laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Yhä useampi yritys kertoo huomioivansa vastuullisuuden ja toimivansa vastuullisesti. Samanaikaisesti käsitys siitä mikä tekee yrityksestä vastuullisen jää usein avoimeksi ja kuulijan arvioitavaksi.

Tutkielmassa tarkastellaan kymmentä YK:n alaisen Global Compact -aloitteeseen kuuluvaa markkina-arvoltaan suurinta suomalaista pörssiyritystä. Aineistona käytetään yritysten uusimpia saatavilla olevia vuoden 2022 yritysvastuuraportteja. Keskeistä tutkimuksessa on pyrkiä tarkastelemaan yritysten vastuullisuuspuhetta niiden laatimissa raporteissa keskittyen kuvailemaan yritysten esittelemiä vastuullisuustoimenpiteitä ja -puhetta.

Tutkielma hyödyntää teoreettisena viitekehyksenään kolmea yritysvastuullisuutta tutkivaa teoriaa: sidosryhmäteoriaa, yrityskansalaisuutta sekä laillisuusteoriaa. Teoreettisen mallin soveltaminen tutkielman analyysiosuudessa on toteutettu analysoimalla jokaista teoriaa yritysvastuuraporttien sisältöjä vasten laadullisen sisällönanalyysin avulla. Tutkielman analyysin kautta osoitetaan miten yritysten vastuullisuustoimissa ja niiden esittelemisessä on selkeä suhde edellä mainittuihin teorioihin.

Lähdeluettelo

1. Johdanto	2
1.1. Yritysvastuullisuuden yleinen ja yhteiskunnallinen merkitys.....	3
1.2. Aikaisempi tutkimus ja tutkielman tutkimuskysymys	7
1.3. Tutkimuksen rajaus ja aineisto -yritysten vastuullisuusraportit ikkunana vastuullisuuteen	11
1.4. YK:n Global Compact aloite.....	13
1.5. Metodi -laadullinen sisällönanalyysi tutkielman työkaluna	16
2. Teoria -yritysvastuullisuuden käsitteistäminen ja teoreettinen viitekehys	21
2.1. Yritysvastuun historia	21
2.2. Yritysvastuun diskurssi	24
2.3. Yritysvastuun käsite -epämääräisyydessään selkeä	26
2.4. Yritysvastuullisuuden kulmakivet.....	27
2.4. Yritysvastuullisuuden kolme teoriaa	30
3. Analyysi	38
3.1. Sidosryhmäteoria vastuullisuusraporteissa	39
3.2. Yrityskansalaisuus vastuullisuusraporteissa	47
3.3. Laillisuusteoria vastuullisuusraporteissa	55
4. Johtopäätökset	62
Lähteet	67

1. Johdanto

Tutkielmassani analysoin yritysten vastuullisuutta Global Compact-aloitteeseen (GC-aloite) sitoutuneilta valikoiduilta yrityksiltä. Global Compact on YK:n alainen vapaaehtoinen sitoumus, johon yritykset ja yhteisöt voivat halutessaan liittyä. Samalla ne sitoutuvat noudattamaan aloitteen vastuullisuusperiaatteita sekä saavat YK:lta käyttöönsä apua ja tukea oman vastuullisuutensa kehittämiseen. GC on maailman suurin vapaaehtoinen yritys vastuullisuusaloite. Laajuutensa ja kansainvälisen merkityksensä myötä se tarjoaa erittäin kattavan aineiston yrityksistä, jotka ovat sitoutuneet vastuullisen yritystoiminnan noudattamiseen GC:ssä määriteltyjen yritys vastuullisuuden peruseriaatteiden mukaisesti. Tutkielmassani pyrin selvittämään ja kuvailemaan sitä miten tutkimukseen valitut yritykset määrittelevät oman vastuullisuutensa ja millaisena ne esittävät oman vastuullisuustoimintansa ja sen vaikutukset. Havaintojen empiirisessä tutkimuksessa käytän yritys vastuullisuusteorioista poimimiani keskeisiä teorioita analyysini tukena. Aineiston analysoimisen kautta pyrin tutkimuksessa avaamaan suomalaisten pörssiyritysten vastuullisuustoimenpiteiden välistä suhdetta yritys vastuullisuuden keskeisiin käsitteisiin ja muodostamaan sitä kautta johtopäätöksiä yritysten vastuullisuusraportointien vastuullisuuspuheesta.

Poliittisen historian tieteenalan kannalta tutkimus on olennainen sen tarkastellessa yritys vastuullisuuden mukanaan tuomaa yhteiskunnallista muutosta, jossa yritysten vastuiden ja velvollisuuksien määrittely on muuttumassa. Yritys vastuullisuuden myötä elinkeinoelämä ja kapitalismin perusajatus vapaista markkinoista saa rinnalleen uusia määritteitä siitä, miten yritysten tulisi toimia ja millaisia asioita niiden tulisi oman ydintoimintansa ohella huomioida. Yritys vastuullisuus on aikamme suuri yhteiskunnallinen ja taloudellinen ilmiö, josta puhutaan tasaisesti niin kotimaisissa kuin ulkomaalaisissa medioissa, minkä lisäksi yritykset itse nostavat aiheita aktiivisesti esille omassa markkinoinnissaan ja viestinnässään. Yritys vastuullisuusajattelu on vastuullisuusraportoinnin valtavirtaistuessa saavuttanut yhä tärkeämmän aseman 2000-luvulla. Vaikka aihe on yrityselämää ja yritysten toimintaa sivuavassa keskustelussa ilmiönä uusi on yritysten vastuullisella toiminnalla juuret

pidemmällä historiassa.¹ Tulen seuraavissa luvuissa taustoittamaan aiheen yhteiskunnallista merkitystä perustelemalla aiheen ajankohtaisuutta ja yritysvastuullisuuden keskustelua herättänyttä käsitettä, jota on puolusteltu sen saavutuksista ja kritisoitu sen epämääräisyydestä.

1.1. Yritysvastuullisuuden yleinen ja yhteiskunnallinen merkitys

Tutkimuksessani pyrin havainnollistamaan yritysten näkökulmaa yritysvastuullisuuteen keskittymällä tutkimaan yritysten painottamia ja merkitykselliseksi kokemia vastuullisuustoimia ja niiden kuvausta. Keskeistä on yritysten kertomus ja tulkinta vastuullisuudesta ja sen yhteensovittaminen yritysvastuullisuutta määrittävään teoreettiseen käsitteistöön. Tulen tässä luvussa käsittelemään yritysvastuullisuuden ristiriitaista taustaa ja sen ristiriitaista käsitystä yleisellä tasolla.

Yritysvastuullisuudesta alkanut keskustelu liitetään usein yhdysvaltalaisen ekonomistin Howard R. Bowenin vuonna 1953 julkaisemaan ”Social Responsibilities of the Businessman” teokseen.² Kirjassaan Bowen määrittelee vapaasti suomennettuna vastuullisuuden koostuvan niistä velvoitteista, joita yhteiskunta ja sen yleisesti hyväksytyt arvot muodostavat. Näitä arvoja liikemiehen tulee myös noudattaa omassa taloudellisessa toiminnassaan.³

1950-luvulla virinnyt keskustelu yritysten vastuullisuudesta on 2000-luvulla kasvanut yhä merkittävämpään asemaan ja vastuullisuutta korostava liiketoiminta on noussut yhä keskeisemmäksi osaksi yritysten toimintaa. Tämän myötä vastuullisuuden merkitys on korostunut yrityksiä retoriikassa viestinnän ja markkinoinnin myötä. Googlen kirjallisuutta analysoivalla Ngram Viewer -työkalulla toteutettu haku yritysvastuullisuuden englanninkielisellä termillä ”Corporate Social Responsibility” osoittaa myös yritysvastuullisuutta koskevan kirjallisuuden räjähdysmäisen kasvun vuodesta 1998 eteenpäin.⁴ Yleiseen tietoisuuteen yritysvastuullisuus on noussut 2000-luvun aikana, mistä kertoo sen yleistymisen liike-elämää koskevassa keskustelussa ja käytännöissä sekä yleisessä

¹ Harmaala ja Jallinoja 2014:15

² Demmerling 2015:5

³ Bowen 1953:6

⁴ Google nGram 2024

yhteiskunnallisessa keskustelussa.⁵ 2010-luvulta alkaen yritys vastuullisuus on saavuttanut Euroopassa jo vakiintuneen aseman osana liiketoimintakulttuuria, mistä kertoo merkittävänä muutoksena yritysten vastuullisuusraportoinnin kulttuurin kehittyminen. Vuonna 2016 hyväksytyt EU-direktiivin edellyttämä kirjanpitolain muutos on velvoittanut suuryritykset laatimaan vastuullisuusraportin toiminnastaan, joko osana vuosikertomusta tai erillisenä raporttina. Lainsäädäntö on tarkoituksella laadittu joustavaksi eikä yrityksille ole osoitettu tiettyä raportointiohjetta. Yritykset saavat itse yksilöidä mitä eri aihealueisiin liittyviä tietoja tai lukuja yhtiö esittää.⁶ Raportointi on kuitenkin vain yksi osa yritys vastuullisuutta ja se on terminä yhtä direktiiviä huomattavasti kokonaisvaltaisempi yritysten vastuiden ja velvoitteiden osalta. Sitä mukaa kun vastuullisuusraportointi on valtavirtaistunut pakon sanelemana, on se tuonut vastuullisuuden yhä tietoisemmaksi osaksi yritysten toimintaa erityisesti suurempien ja kansainvälisesti toimivien yritysten osalta.

Yritys vastuullisuus on käsitteenä merkittävä, sillä se haastaa perinteisen käsityksen yritysten vastuista ja velvollisuuksista. Yritysten toimintaa ja vastuita määrittävä johtava tekijä on perinteisesti ollut yritysten tavoite tuottaa voittoa osakkeenomistajilleen. Tämä talousliberalismin johtava ajatus on syntynyt jo modernien pörssiyritysten kehittyessä, kun yritykset ovat muodostuneet aiemmin toimineista yksityisomisteisista yrityksistä julkisiksi yrityksiksi.⁷ Milton Friedman kirjoitti jo 1960-luvulla teoksessaan ”Capitalism and Freedom”, että yrityksen vastuullisuus nojaa fundamentaaliseen väärinkäsitykseen vapaista markkinoista, sillä Friedmanin mukaan vapailla markkinoilla yrityksen ainoa velvollisuus on kasvattaa voittoa toimien avoimen ja vapaan kilpailun nimissä vilpittömästi.⁸ Tämä väite toistuu Friedmanin kapitalismia käsittelevässä 1970-luvulla julkaistussa esseessä, jossa hän painotti käsitystään, jonka mukaan yrityksen ainoa tehtävä on tuottaa voittoa osakkeenomistajilleen voittoa ilman minkäänlaisia muita yhteiskunnallisia velvoitteita. Friedman tehostaa vielä ajatteluaan toteamalla, että muut tarkoituserät ovat yrityksille haitallisia heikentäen niiden keskittymistä yritysten perimmäiseen tarkoitukseen: voittojen kasvattamiseen.⁹ Friedmanin logiikasta voiton tavoitteluun kertoo olennaisesti se, että voittojen tavoittelu

⁵ Demmerling 2015:15

⁶ Työ- ja elinkeinoministeriö 2023

⁷ Berle Jr. & Means 1933:277

⁸ Friedman 1962:133

⁹ Teivainen, 2013:19,40

osakkeenomistajille on kirjattu Suomessa osakeyhtiölakiin: ”yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin.”¹⁰

Yritysvastuullisuuden käsitteen haasteista huolimatta sen yleistymisen myötä perinteinen taloudellisen liberalismiin tuottama käsitys yritysten toiminnasta on alkanut muuttua. Ajatus siitä, että yrityksen ainoa tehtävä on tuottaa osakkeenomistajilleen voittoa, on noussut yritysvastuullisuuden konseptin myötä kiistanalaiseksi. Voitontavoittelun rinnalle on noussut yritysten vastuun näkökulman laajentuminen puhtaasta liiketoiminnasta sosiaalisiin ja ympäristöllisiin näkökulmiin. Merkittävää tästä tekee erityisesti se, että yritykset ovat itse alkaneet tuoda vastuullisuuteen liittyviä teemoja ja toimenpiteitä esiin omassa viestinnässään.¹¹ Tutkimuksessani keskityn analysoimaan yritysvastuullisuutta yritysten näkökulmasta tutkien niiden painottamaa näkökulmaa. Tärkeää on ymmärtää millaisena yritykset haluavat näyttäytyä tutkien yritysten esittelemiä toimia niiden näkökulmasta. Akateemisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti näitä tulisi tarkastella kriittisesti. Yritysvastuullisuuden osalta kriittisyys on muutoinkin tärkeää, jotta kyetään ymmärtämään vastuullisuuden tosiasiallisia merkityksiä. Esimerkiksi ympäristöä kuormittavilla aloilla ilmiöksi kuvaamaan yritysten ympäristöön suuntautuvaa vastuullisuusretoriikkaa on noussut termi ”viherpesu”, joka kuvaa yritysten mainostamia ympäristön tilaan liittyviä toimia liioitellen ja epärealistisesti. Kyseiseen termiin liittyy vahva negatiivinen konnotaatio, sillä esimerkiksi Oxfordin sanakirja määrittelee viherpesun varsin radikaalisti: sitä kuvataan disinformaatioksi, jota organisaatio levittää esittääkseen toimensa julkisuudessa ympäristöystävällisenä.¹² Jotta yritysvastuullisuudessa ei ilmenisi samankaltaista termin hyväksikäyttöä ja liioittelua, on tärkeää tunnistaa siihen liittyvät keskeiset periaatteet ja analysoida yritysten vastuullisuusraportointia kyetäkseen tunnistamaan yritysten tekemiä vastuullisuustoimia ja niiden retoriikkaa. Näin saadaan muodostettua kuva siitä millaisia toimia yritykset tekevät ja kuinka linjassa sanat ovat tekojen kanssa.

¹⁰ Osakeyhtiölaki, 5 §, Finlex

¹¹ Louche, Idowu and Filho 2010:197

¹² Bowen 2014:17

Yritysvastuullisuuden konseptin kautta yritykset sitoutuvat tiettyihin keskeisiin arvoihin. Aloitteen myötä yritykset ovat sitoutuneet raportoimaan ja noudattamaan arvoja, joihin lukeutuu sukupuolten välinen tasa-arvo, yleismaailmalliset ihmisoikeudet, ympäristönsuojelu, korruption ehkäisy sekä työhön liittyvät näkökulmat kuten työturvallisuus, lapsityövoimakielto ja työstä maksettava kohtuullinen korvaus. Niin länsimaisissa kuin erityisesti pohjoismaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa nämä arvot ovat laajasti tunnustettuja ja omaksuttuja lainsäädännön ja ammattijärjestöjen toimesta. Vaikka hyvinvointivaltiokontekstiin suhteutettuna osa GC-aloitteessakin mukana olevista yleisistä arvoista kuten korruption ehkäisy tai lapsityövoimakielto toteutuvat laajasti Suomessa ja pohjoismaissa. Suomella on silti paljon edistettävää näiden arvojen edistymiseksi. Esimerkiksi SD Worx Finlandin vuonna 2022 toteuttama Euroopan-laajuinen selvitys kertoo Suomen rekrytointien tasa-arvon olevan jälkijunassa eurooppalaiseen keskiarvoon ja työntekijöiden tasavertaisiin koulutus- ja kehitysmahdollisuuksiin nähden.¹³ Ympäristöongelmia on Suomessakin tapahtunut 2000-luvulla useita, joista suurimpana voidaan pitää vuonna 2012 tapahtunutta Talvivaaran kaivoksen onnettomuutta, jossa metallien saastuttamaa vettä päätyi vuotaman suurissa määrin kaivosalueen ulkopuolelle.¹⁴ EY:n vuonna 2023 julkaistu raportti puolestaan kertoo naisten osuuden suomalaisten pörssiyritysten johtotehtävissä olevan yhä vahvasti vähemmistössä niin toimitusjohtajien kuin hallituspaikkojen osalta.¹⁵ Tutkimukseni aineistona käytän kymmenentä suomalaista pörssiyritystä joiden toiminta ulottuu kotimaisten markkinoiden tasolta kansainväliseksi. Yrityksillä on myyntiä, tuotantoa ja toimitusketjuja monipuolisesti Suomen rajojen ulkopuolella, joten niiden toiminta perustuu hyvin monipuolisiin eri toimintaympäristöihin.

Tutkimus on erityisen ajankohtainen kirjoitushetkellä keväällä vuonna 2024, koska alkuvuodesta kotimaisessa mediassa on keskusteltu poikkeuksellisen paljon yritysvastuullisuudesta EU:n yritysvastuullisuusdirektiivin päivityksen myötä. Suomi on suhtautunut vastuullisuusdirektiivin päivittämiseen kriittisesti sen sisällön yksityiskohtien takia erityisesti ryhmäkannasetuksen osalta ja eduskunnan EU-asioista päättävä valiokunta, Suuri valiokunta päätti 8.2.2024 pidetyssä kokouksessaan jättää mahdollisuuden äänestä

¹³ STT 2022

¹⁴ Otkes 2012

¹⁵ EY 2023

tyhjää direktiivin voimaantulosta Euroopan neuvostossa.¹⁶ Seuraavana päivänä 9.2.2024 Euroopan pysyvien edustajien komitea päätti siirtää direktiivin äänestämistä eteenpäin tiettyjen jäsenmaiden (joihin Suomi kuuluu) negatiivisten kantojen takia.¹⁷ Asiasta neuvoteltiin pysyvien edustajien komiteassa uudelleen 28.2.2024¹⁸ pääsemättä sopuun ja edelleen 15.3.2024, jolloin EU:n puheenjohtajamaa Belgian johdolla käydyissä neuvotteluissa direktiivin päivityksestä päästiin sopuun lopputuloksen joustettua huomattavasti alkuperäisestä ehdotuksesta.¹⁹

1.2. Aikaisempi tutkimus ja tutkielman tutkimuskysymys

Tässä luvussa esittelen yritys vastuullisuuteen kohdistuvaa aikaisempaa tutkimusta ja sen painopisteitä. Kuvailen yritys vastuullisuutta tutkimusaiheena painottaen aiheen keskeisiä näkökulmia ja havaintoja. Aikaisemman tutkimuksen esittelyn tarkoituksena on käsitellä yritys vastuullisuuden tutkimukseen liittyviä käytäntöjä ja taustoittaa oman tutkimuskysymyksen merkitystä suhteessa alan aikaisempaan tutkimukseen. Luvun lopussa esittelen oman tutkimuskysymyksen ja perustelen sen erityispiirteitä verrattuna yritys vastuullisuuden aikaisempaan tutkimukseen.

Yritys vastuullisuutta on tutkittu laajasti, kansainvälisesti ja monitieteisesti erityisesti viimeisen kahden vuosikymmenen aikana. Sen rooli yhteiskunnallisesti on mielenkiintoinen, sillä se muodostaa laajan käsitteensä kautta teemoja, jotka liittyvät esimerkiksi talouteen, politiikkaan, yhteiskuntaan ja juridiikkaan. Yritys vastuullisuutta koskevassa kirjallisuudessa yritys vastuullisuutta itsessään on kritisoitu runsaasti ja siihen suhtautuminen vaihtelee. Yritys vastuullisuuteen kriittisesti suhtautuvien argumentoinnin keskiössä on vastuullisuustoimenpiteiden vapaaehtoisuus, epäselvyys, yritys vastuullisuuden moniselitteisyys ja yritysten yritykset esittää itsensä vastuullisempina kuin ne tosiasiallisesti ovat. Toisaalta vastuullisuusnormien kehittyminen ja laajentuminen, yritysten pitkäjänteisempi sitoutuminen lyhytnäköisen voitontavoittelun ohelle ja kasvanut

¹⁶ Suuri valiokunta, 9.2.2023

¹⁷ Helsingin Sanomat, Jarno Hartikainen, 09.02.2024

¹⁸ Valtioneuvosto 28.2.2023

¹⁹ Valtioneuvosto 15.3.2023

mielenkiinto vapaaehtoisten toimien tekemiseksi yritysmaailmassa on saanut yritys vastuullisuuden kannattajilta kiitosta.²⁰

Esimerkiksi Louche, Idowu ja Filho ovat tutkineet vuonna 2014 julkaistussa kirjassaan *Innovative CSR: From Risk Management to Value creation* yritys vastuullisuuden ja taloudellisen toiminnan välistä suhdetta. He perustelevat, että markkinoiden voima on oleellinen yritysten vastuullisuustoimenpiteiden edistämässä ja yritysten eettisessä toiminnassa argumentoiden kuluttajien voiman olevan määräävä ja vastuullisuuteen suuresti vaikuttava tekijä. Mikäli kuluttajien arvostus eettisyyttä kohtaan laskisi, olisi vastuullisuus asia, josta yritykset lähtisivät tinkimään säästöjä tavoitellessaan.²¹ Louche, Idowu ja Filho²² tutkivat erityisesti arvonmäärittäystä taloudellisessa toiminnassa ja markkinoiden ja vastuullisuuden välistä suhdetta, keskittyen yritysten strategian ja vastuullisuuden väliseen suhteeseen. Se tarkastelee olennaisesti yritysten logiikkaa voitontavoittelusta ja yritys vastuullisuuden taloudellisista mahdollisuuksista. Tässä tutkimuksessa en pyri arvioimaan yritys vastuullisuuden kaupallisia vaikutuksia tai sen merkitystä yrityksen strategialle. Pyrin sen sijaan huomioimaan yritysten suhdetta vastuullisuuteen tutkien yritysten kertomusta vastuullisuudesta sen omista näkökulmistaan. Yritys vastuuraporttien keskittyessä nimenomaan vastuullisuus- eikä talouskysymyksiin on luultavaa, ettei vastuullisuustoimenpiteitä varsinaisesti perustella taloudellisesta näkökulmasta. Toisaalta vastuullisuusraportit ovat yritysten keino tarjota tietoa toiminnastaan sijoittajille ja kuluttajille, joten tietoisuuden lisääntyminen vastuukysymyksistä ja vastuullisuuden tavoittelusta voi toimia ajurina motivoimaan yrityksiä toimimaan vastuullisemmin.

Helsingin yliopiston maailmanpolitiikan professori Teivo Teivainen on vuonna 2013 julkaissut yritys vastuullisuutta koskevan kirjan ”Yritys vastuun umpikuja”. Teoksessaan Teivainen tarjoaa kattavan kuvauksen yritys vastuullisuudesta merkityksistä ja suhteesta laajempaan yhteiskuntaan. Kirjassaan Teivainen pohtii yritys vastuullisuutta laajasta perspektiivistä huomioiden yritys vastuullisuuden käsitettä laajasti ja käsitellen myös marginaaliin jääneitä huomioita vastuullisuudesta Islamin ja Intialaisen kulttuurin näkökulmista. Ennen kaikkea

²⁰ Walker Said & Kelly, 2015:31-32

²¹ Louche, Idowu ja Filho, 2014:421

²² Ibid.

kirja käsittelee yritysten yhteiskunnallista roolia ja pohtii kahden suuren käsitteen: demokratian ja kapitalismin välistä suhdetta toisiinsa. Kirjassa esitellään vastuullisuuden merkitystä monipuoliselta kannalta esitellen niin Milton Friedmanin näkökulmia kuin Marxismia. Hän käsittelee yritysten suhdetta demokratiaan kriittisesti rinnastaen yritykset vahvasti hierarkkiseksi organisaatioiksi, joille vastuullisuus näyttäytyy usein keinona kiillottaa omaa imagoaan. Yritysvastuullisuuden teorioista Teivainen käsittelee yrityskansalaisuutta, jota itekin hyönnän tutkimuksessani, ja johon palaan tarkemmin teorialuvussa. Hän esittelee kirjassaan myös käytännön esimerkkejä yritysvastuuraporteista, joista esimerkiksi Keskon ja Stora Enson vastuullisuusraportit saavat paljon huomiota. Nämä ovat samojen yritysten vastuullisuusraportteja, joita käytän itse omassa tutkimuksessani.

Tämä tutkimus rinnastuu Teivaisen tutkimukseen verrattuna käytännöllisempänä sen keskittyessä tutkimaan yritysvastuullisuuden retoriikkaa yritysten näkökulmasta. Tutkimuksessa keskitytään konkreettisiin yritysten tekemiin vastuullisuustoimenpiteisiin ja niiden esittelyyn. Tutkimuksessani en pohdi yritysvastuullisuuden laajaa yhteiskunnallista käsitettä tai sen periaatteita, vaan sovellan sen teoreettisia perusajatuksia yritysten vastuullisuusraportteihin. Täten pohdintaan muun muassa yritysten demokraattisuudesta tai vastuullisuuden merkityksestä yhteiskunnallisessa keskustelussa en ota kantaa tutkimuksessani. Painopiste on siinä mitä yritykset kertovat itsestensä ja toiminnastaan raporteissaan ja mitä tämä kertoo yrityksistä ja niiden toimista. Näitä toimia ja kertomusta suhteutetaan yritysvastuullisuuden teoreettisiin käsitteisiin.

Teivaisen tutkimuksessa käsitellään yritysvastuullisuuden keskeistä teoriaa yrityskansalaisuutta kattavasti, mutta vastuullisuuden kannalta tutkimuksessani käsittelemiä muita teoreettisia käsitteitä kuten sidosryhmäteoriaa tai laillisuusteoriaa ei painoteta yhtä paljon. Teivaisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole myöskään kattava analyysi erityyppisistä vastuullisuusraporteista, vaikka hän tarjoaakin hyviä ja mielenkiintoisia esimerkkejä niistä. Itse olen määritellyt tutkimuksessani yritysvastuullisuuden teorian kolminaisuudeksi, joka koostuu yrityskansalaisuuden ohella sidosryhmistä ja laillisuusperiaatteesta. Yrityksen laajempaa yhteiskunnallista roolia ja sen suhdetta demokratiaan tai vertautumista poliittiseen päätöksentekoon en ole kokenut tutkimuksessani olennaiseksi keskittyessäni tarkemmin määriteltyyn kuvaukseen vastuullisuusraporttien sisällöstä ja niiden suhteesta

teoriaan. Teivaisen tutkimus on erittäin kattava ja laaja kuvaus yritysvastuullisuuden kokonaiskuvasta ja sen yhteiskunnallisesta kontekstista ja vaikutuksista, mutta se pureutuu tarkemmin yhteiskunnallisen kokonaiskuvan rakentamiseen yritysten vastuullisuustoimenpiteiden sijasta.

Tutkimuksessani keskityn tutkimaan yritysvastuullisuutta yritysten näkökulmasta. Pysin havainnoimaan miten yritykset esittelevät omia vastuullisuustoimenpiteitään vastuullisuuspuheessaan nostamalla konkreettisia havaintoja tekstistä ja tulkitsemalla niitä yritysvastuullisuuden kokonaiskuvaan ja yritysvastuullisuuden teorioista luomaani mallia vasten, jonka esittelen teorialuvussa. Tutkimukseni erityispiirteenä pidän lähestymistapaani keskittyä kymmeneen ennalta määrätyn kriteerin täyttävän yrityksen vastuullisuusraporttiin. Tulkitseen raporteja yritysten omasta näkökulmasta niiden esittelemien toimenpiteiden kautta pyrkien havainnollistamaan yritysten retoriikkaa ja käsitteitä yritysvastuullisuuden teoreettiseen malliin suhteutettuna. Konkreettisesti tiivistän tutkimuskysymyksen muotoon:

Miten Global Compact -aloitteeseen sitoutuneet Suomen kymmenen isointa pörssiyritystä käsittelevät yritysvastuuta yritysvastuuraportoinnissaan suhteutettuna vastuullisuuden teoreettiseen malliin.

Tutkimus keskittyy tulkitsemaan valikoitujen yritysten vastuullisuusraportteja niiden omasta näkökulmasta ja löytämään raporteista esimerkkejä siitä millaisena yritykset pyrkivät näyttäytymään vastuullisuusraporttinsa perusteella ja miten niiden tekemät vastuullisuustoimenpiteet suhtautuvat vastuullisuuden teoreettiseen malliin. Yritysvastuullisuutta ei katsota ulkoapäin käsitteiden ja ympäröivän yhteiskunnan kautta vaan tutkimalla yrityksiä niiden omista lähtökohdistaan peilaten yritysten sanomaa ja retoriikkaa ympäröivään yhteiskuntaan ja vastuullisuuden teoreettisiin käsityksiin ja käsitteisiin. Huomioiden yritysvastuullisuuden yhteiskunnallisen keskustelun ja epämääräisyyden, haluan tutkimuksessani tavoitella selkeyttä vastuullisuuteen ja sen käsitykseen yrityksien näkökulmista konkreettisten esimerkkitapausten johdolla. Yritykset ovat keskeisessä osassa vastuullisuuden retoriikkaa ollen yritysvastuullisuuden aktiivisia toimijoita. Yritykset esittelevät vastuullisuustoimenpiteitään julkiselle yhteisölle vastuullisuusraporttien ja muun viestinnän keinoin vastuullisuusraportin toimiessa vastuullisuustoimenpiteiden konkreettisimpana ja johdonmukaisimpana katsauksena.

1.3. Tutkimuksen rajaus ja aineisto -yritysten vastuullisuusraportit ikkunana vastuullisuuteen

Olen valinnut tähän maisterintutkielmaan joukon GC-aloitteeseen kuuluvia suomalaisia pörssiyrityksiä. Otos on tietoisesti valikoitunut liikevaihdoltaan Suomen kymmeneen suurimpaan yritykseen, jotka edustavat merkittävää osuutta suomalaisesta yritys kentästä. Tutkielman materiaalina on käytetty näiden yritysten vuoden 2022 vastuullisuusraportteja, jotka löytyvät jokaisen yrityksen omilta kotisivuilta. Vuoden 2022 yritys vastuuraportit ovat tutkimuksen kirjoitushetkellä vuonna 2024 uusimmat saatavilla olevat raportit. Suurin osa raporteista on kirjoitettu suomeksi, mutta osa raporteista on englanniksi ja niiden sisältö on tutkimuksessa käännetty suomeksi.

Keskeinen huomio näistä suurista yrityksistä on se, että ne toimivat kaikki myös kansainvälisesti niin myynnin, kuin tuotannon ja hankinnan parissa. Kansainvälinen ulottuvuus on oleellinen osa tutkimusta, sillä se osoittaa, että yritykset toimivat erilaisissa toimintaympäristöissä ja erilaisilla markkinoilla. Näihin kymmeneen liikevaihdoltaan suurimpaan Helsingin pörssissä noteerattuun yritykseen kuuluvat seuraavat yritykset: Nokia, Neste, Nordea, Kesko, Kone, UPM, Stora Enso, ST1 Nordic, Sampo ja Outokumpu. Nämä kymmenen suomalaista pörssi yhtiötä toimivat maantieteellisesti erityyppisillä markkinoilla ja edustavat keskenään erilaisia toimialoja. Yritysten toimialat muodostuvat metsäteollisuudesta, digi- ja ICT-teollisuudesta, energiateollisuudesta, pankki- ja arvopaperiliiketoiminnasta, terästeollisuudesta, vähittäiskaupasta sekä muusta teollisuudesta.

Tutkimuksen aineistona olisi myös ollut mahdollista käyttää haastatteluja, jolloin valikoitujen yritysten edustajia olisi haastateltu yritysten vastuullisuuteen ja Global Compact aloitteeseen liittyen, mutta koska vastuullisuusraportit muodostavat jo itsessään hyvin kattavan kokonaisuuden yritysten vastuullisuustyöstä, arvoista ja erinäköisistä toimista vastuullisuuden kehittämiseksi, mahdollistavat ne tutkimuksen tarkoitusperät huomioiden riittävän tarkan ja laadullisen kokonaisuuden tämän tyyppisen tutkielman kirjoittamiseksi.

Valinnalla on pyritty valitsemaan mahdollisimman vertailukelpoinen materiaali, sillä yritysten kokoluokka on toisiaan vastaava. Toimivan ja vertailukelpoisen materiaalin löytämiseksi on tärkeää, että yritykset ovat kokoluokaltaan, liiketoiminnaltaan sekä kansainvälisyydeltään mahdollisimman lähellä toisiaan, sillä näin saadaan muodostettua kattava ja yleistettävissä oleva kuvaus kyseisen kokoluokan yrityksistä. Tästä johtuen esimerkiksi pk-yrityksiä ei ole huomioitu tutkimuksessa. Monilla pk-yrityksillä tai yhteisöillä ei ole mahdollista käyttää yhtä suuria resursseja niiden vastuullisuusraporttien laatimiseen kuin suuryrityksillä, joilla on huomattavat resurssit käytössään. Johtuen suurten pörssiyritysten taloudellisista- ja henkilöresursseista, voidaan niiden vastuullisuusraportteja pitää laadullisesti korkeatasoisina. Samalla suurten yritysten kyvyt monitoroida ja raportoida liiketoimintansa vaikutuksia ovat huomattavasti merkittävämmät, ja lähtökohtaisesti ne toimivat suuremmilla kansainvälisillä markkinoilla, jolloin vastuullisuuden noudattaminen korostuu toimintaketjujen ja kansainvälisillä markkinoilla toimimisen myötä.

Yritysten vastuullisuusraportit ovat helposti saatavilla niiden ollessa julkista materiaalia. Tutkimuksen rajaamisen kannalta on oleellista, että yritysten käytettävät materiaalit ovat tasoltaan ja laadultaan mahdollisimman lähellä toisiaan, eivätkä poikkea esimerkiksi laadultaan tai sisällöltään merkittävästi toisistaan. On kuitenkin huomionarvoista, että edellä mainituista perusteista huolimatta on jokainen raportti yksilöllinen tuotos. Yrityksen toimialasta, tavoitteista ja liiketoiminnasta johtuen niissä esiintyy eroja muun muassa painotuksiin ja priorisointeihin liittyen. Aineiston rajoituessa suuriin pörssiyrityksiin tulee huomioida, että niistä muodostettavia havaintoja ja mahdollisia johtopäätöksiä ei kyetä yleistämään kaikkiin Global Compact aloitteeseen kuuluviin toimijoihin. Se ei myöskään ole tämän tutkimuksen perimmäinen tavoite. Väitän, että näiden valikoitujen yritysten kohdalla kyetään mahdollistamaan havaintoja ja mahdollisia johtopäätöksiä, joita voi rinnastaa ja soveltaa vastaavan kokoluokan kansainvälisillä markkinoilla toimiviin yrityksiin. Koen myös, että parhaaseen lopputulokseen päästään silloin, kuin tutkittava aineisto on keskenään tasapainoinen ja vertailtavissa.

1.4. YK:n Global Compact aloite

Tutkielmassani analysoin kymmenen suomalaisen pörssiyrityksen yritys vastuullisuutta. Nämä yritykset ovat liikevaihdoltaan kymmenen suurinta yritystä, jotka ovat sitoutuneet YK:n Global Compact aloitteeseen. YK:n Global Compact aloite on maailman suurin yritys vastuullisuussopimus, johon liittyminen on vapaaehtoista. Kyseessä on kansainvälisesti merkittävä ja tunnettu aloite, joka muodostaa selkeät raamit yritys vastuullisuuden periaatteille aloitteeseen sitoutuneille yrityksille. Aloitteen esittelyn kautta pyritään antamaan yksinkertainen ja selkeä kuvaus siitä, miten YK määrittelee yritys vastuullisuuden perusteet, ja mitä se odottaa näiltä kymmeneltä yritykseltä, jotka ovat siihen sitoutuneet.

YK:n Global Compact (GC) -aloite julkistettiin YK:n entisen pääsihteerin Kofi Annanin puheessa vuoden 1999 Maailman talousfoorumissa Sveitsin Davosissa.²³ Se rakentuu YK:n ajamiin vahvasti tunnettuihin ja kansainvälisiin yleismaailmallisiin periaatteisiin. Näihin kuuluu YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, ILO:n Työelämän peruseriaatteita ja -oikeuksia koskeva julistus, YK:n Rion ympäristöä ja kehitystä koskeva julistus sekä YK:n korruption vastainen yleissopimus. ILO:a lukuottamatta kaikki periaatteet GC:ssä nojaavat vahvasti YK:n omiin julistuksiin, mikä tekee osaltaan GC:n periaatteiden määrittelyistä johdonmukaisia ja selkeitä.

”GC aloitteeseen liittyneet yritykset sitoutuvat omaksumaan, tukemaan ja toteuttamaan omassa vaikutuspiirissään näitä ihmisoikeuksiin, työelämän periaatteisiin, ympäristöön ja korruption vastaiseen toimintaan liittyviä perusarvoja.”²⁴

YK:n Global Compact on maailman suurin ja kansainvälisesti tunnetuin yritys vastuuta edistävä aloite. Sen tarkoituksena on luoda suuri kansainvälinen yritys vastuullisuuden verkosto, antaa viitekehys vastuullisesta liiketoiminnasta mukana oleville yrityksille ja yhteisöille sekä tarjota erilaisia työkaluja vastuullisuuden kehittämiseksi. Liittyminen aloitteeseen on vapaaehtoista ja YK itse kannustaa liittymään aloitteeseen muun muassa perustellen vastuullisen strategian tuovan monipuolisia hyötyjä kuten kustannussäästöjä, riskien minimointia, kilpailuetuja ja

²³ Demmerling 2015:14

²⁴ UN Global Compact 2023

uusien liiketoimintamahdollisuuksia.²⁵ Liittyminen on maksullista, mutta se on tehty kohtuuhintaiseksi. Vuosimaksu on yhteisölle 400€ vuodessa, ja yrityksille se määräytyy niiden liikevaihdon mukaan.

Aloitteessa mukana oleminen edellyttää yrityksiltä vuosittaista julkista raportointia, mikä voidaan tehdä esimerkiksi yritysten vastuuraportoinnin yhteydessä.²⁶ GC-aloite muodostaa selkeän viitekehyksen yritysvastuuraportoinnille mutta jättää toimijoille mahdollisuuden laajentaa omia tärkeimpiä näkökulmiaan. Tämän tutkielman kannalta GC-aloitteen etu tulee siitä, että se määrittelee vastuullisuusraportoinnin kentän selkeäksi ja johdonmukaiseksi varmistaen, että yritysvastuuraportit täyttävät GC:n määrittelemät periaatteet ja ovat siltä määrin vertailukelpoisia ja laadukkaita.

Vuonna 2022 GC:hen kuului 17 000 yritystä ja toimintaa oli kaiken kaikkiaan 96:ssa maassa. Suomen verkostoon kuului 200 jäsentä, joista suuryritykset muodostivat 59%:a, pk-yritykset 36% ja yhteisöt 5%. Kaiken kaikkiaan jäsenten henkilöstömäärä oli yhteensä 730 000 henkilöä.²⁷ Suuryritykset muodostavat kaikkein suurimman osuuden, mikä selittää osaltaan niin korkeaa henkilöstömäärää.

Global compact aloite nojaa yritysvastuullisuuden perusperiaatteisiin, jotka luokitellaan neljään pääkohtaan. Näiden alle on määritelty tarkemmin niiden sisältämät periaatteet, joita on yhteensä kymmenen.²⁸

Ihmisoikeudet

- Periaate 1: Yritysten tulee tukea ja kunnioittaa yleismaailmallisia ihmisoikeuksia omassa vaikutuspiirissään.
- Periaate 2: Yritysten tulee huolehtia, että ne eivät ole osallisina ihmisoikeuksien loukkauksiin.

²⁵ Un Global Compact 2023

²⁶ UN Global Compact 2023

²⁷ UN Global Compact toimintakertomus 2022

²⁸ UN Global Compact 2023

Työelämä

- Periaate 3: Yritysten tulee vaalia yhdistymisvapautta sekä kollektiivisen neuvotteluoikeuden tehokasta tunnustamista.
- Periaate 4: Yritysten tulee tukea kaikenlaisen pakkotyön poistamista.
- Periaate 5: Yritysten tulee tukea lapsityövoiman käytön tehokasta poistamista.
- Periaate 6: Yritysten tulee tukea työmarkkinoilla ja ammatinharjoittamisen yhteydessä tapahtuvan syrjinnän poistamista.

Ympäristö

- Periaate 7: Yritysten tulee tukea varovaisuusperiaatetta ympäristöasioissa.
- Periaate 8: Yritysten tulee tehdä aloitteita, jotka edistävät vastuullisuutta ympäristöasioissa.
- Periaate 9: Yritysten tulee kannustaa ympäristöystävällisten teknologioiden kehittämistä ja levittämistä.

Korruption vastaisuus

- Periaate 10: Yritysten tulee toimia kaikkia korruption muotoja vastaan, mukaan lukien kiristys ja lahjonta

Tässä tutkimuksessa GC-aloitteen rooli on toimia laajempänä kehyksenä empiiriselle tutkimukselle. Aloitteeseen kuuluvat yritykset ovat sitoutuneet edellä esiteltyihin periaatteisiin ja ne käsittelevät näitä teemoja yritysraporteissaan. Koska yritysraportointinille ei ole lainsäädännön kautta määritetty tarkkoja kriteereitä niiden sisällön suhteen²⁹, tarjoaa GC-aloite vastuullisuusraporteille johdonmukaiset kriteerit ja selkeät aiheet sekä vaatimukset vastuullisuuden käsittelemiselle raporteissa. Näin tutkimuksessa kyetään varmistamaan siinä sovellettavan materiaalin sopivuutta ja laatukriteereitä yritysraportoinnin määrittämisessä. GC-aloitteen kautta muodostuu

²⁹ TEM 2023

laaja ja kokonaisvaltainen kuva yritysvastuullisuudesta, jota tutkimuksessa tullaan analysoimaan yritysvastuullisuuden teoreettista pohjaa vasten, mihin palaan tarkemmin teoriaa käsittelevässä luvussa.

1.5. Metodi -laadullinen sisällönanalyysi tutkielman työkaluna

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä tutkimukseen sovellettava metodi ja määritellä sen olennaispiirteitä. Luvussa tullaan esittelemään valitun metodin keskeiset periaatteet ja perustelevaan siihen liitetyjä vahvuuksia ja heikkouksia, rinnastaen näitä tutkimuksen tarkoitusperiin. Olennaista on perustella metodin valinta käsitellen sen toimivuuden rinnalla myös sen kohtaamia haasteita tutkimuskysymysten analysoinnin kannalta.

Historian tutkimuksessa tutkimuksen lähestymistapaa määrittää se keino, jolla jotain tiettyä ilmiötä, kontekstia tai asiaa lähdetään tutkimaan.³⁰ Esimerkiksi kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä materiaalin rajaaminen, valitseminen, perehtyminen ja tutkiminen on oleellinen osa lähestymistapaa, sillä se on keino rakentaa tutkimukselle selkeä rakenne, jota voidaan soveltaa teorian ja empirian välisessä analyysissä. Tämän tutkimuksen materiaalina käytän aiemmin perustelemini syihin viitaten erikseen valikoituja yritysten vastuullisuusraportteja, joihin kuuluu määrättyjen aiheiden käsittely, jotka esittelen teorialuvussa.

Tutkimuksessani tullen analysoimaan yritysten esittelemää vastuullisuuskuvaa ja sen suhdetta yritysvastuullisuuden teorioihin. Vastuullisuuskuva muodostetaan yritysten laatimien vastuullisuusraporttien sisällön pohjalta, jolloin laadullinen sisällönanalyysi on luonteva valinta sen pyrkiessä keskittymään tekstin sisältöön ja tulkitsemaan sitä tavoittelemalla löytämään ja tulkitsemaan tekstistä syvempiä merkityksiä. Sisällönanalyysin keskiössä ovat sanat, ja laadullinen sisällönanalyysi pyrkiikin etsimään tekstin merkityksiä ja tulkitsemaan niiden pinnan alla olevia ajatuksia. Johtopäätöksissä tutkija pyrkii ymmärtämään, mitä asiat ovat tutkittavalle kohteelle aidosti merkinneet. Näin ollen tutkittavia pyritään ymmärtämään heidän omasta näkökulmastaan.³¹ Tutkielman tavoitteen kannalta olennaista on

³⁰ Danielsbacka, Hannikainen, 2022

³¹ Tuomi & Sarajärvi 2018:115

nimenomaisesti yritysten tekstin tulkitseminen niiden omista lähtökohdistaan pyrkien ymmärtämään yritysten käyttämää kieltä ja sen tosiasiallisia merkityksiä. Yritysten vastuullisuusraporttien julkisuus ja raporttien tarkoitus esitellä vastuullisuutta yrityksen omasta näkökulmasta laajemmalle yleisölle korostaa vahvasti sisällön merkitystä ja laatua.

Tutkimuskysymyksen tavoitteisiin pääsemiseksi materiaalin käsittelyssä on tärkeää sovittaa se kontekstiin. Materiaalin analysoimisessa tulee sisällön ohella siksi kiinnittää huomiota tekstin piileviin merkityksiin ja näiden tarkoitukseen. Se mitä sanotaan tai kirjoitetaan ei ole koskaan yksiselitteistä vaan vahvasti sidoksissa kontekstiin. Täten on tärkeää huomioida sanotun lisäksi sanojan rooli, sanoman kohderyhmä ja syyt sille, miksi asia sanotaan. Tässä tutkimuksessa analysoin julkisista lähteistä saatavaa materiaalia, joka on avoimesti saatavilla yritysten omilta verkkosivuilta. Se on laadittu yritysten itsensä toimesta, ja sen tarkoituksena on puhutella kaikkia niitä sidosryhmiä, jotka ovat kiinnostuneet perehtymään yrityksen vastuullisuustoimenpiteisiin. On huomioitava, että raportit eivät ole ulkopuolisen riippumattoman tekijän laatimia vaan yritysten itsensä kirjoittamia. Raportit ovat yrityksille mahdollisuus esitellä toimintaansa vastuullisuudesta omasta näkökulmastaan niistä kiinnostuneelle julkiselle yleisölle. Yritysten oman näkökulman tarkasteleminen tekee niistä tutkimuskysymysten kannalta kiinnostavan kohteen tutkijalle.

Tutkimus on toteutettu laadullisena eikä määrällisenä tutkimuksena laadullisen metodin vahvuuksien hyödyntämiseksi. Yksi kvalitatiivisen sisältöanalyysin vahvuuksista on siinä, että se mahdollistaa tekstin piilevien merkitysten analysoinnin. Lisäksi se ei ole standardisoitu instrumentti, vaan se on sovitettu vastaamaan tutkimuksen ominaispiirteitä, mikä huomioi tekstin alkuperän ja analysoinnin sen omassa kontekstissään³². Näin ollen tutkimuksessa on kyetty huomioimaan yritysvastuuraporttien konteksti, kohderyhmä ja tavoitteet laajalla tasolla sovittaen niitä vastuullisuuden teoreettiseen näkökulmaan. Tutkimuksen voisi tehdä myös kvantitatiivisena, jolloin materiaalia voisi olla huomattavasti suuremmasta määrästä vastuullisuusraportteja. Tällöin tutkimuksen voisi esimerkiksi toteuttaa luomalla malli, joka käsittelee tiettyjä parametrejä, arvoja tai vastuullisuuteen linkittyvää käsitteistöä tai

³² Mayring 2014:39

terminologiaa. Uskon kuitenkin kvalitatiivisten vahvuuksien tukevan tekstin analysointia kokonaisuudessaan paremmin tutkimuskysymykseen etsimiäni vastauksia silmällä pitäen. Samalla tutkimuksessa pystytään keskittymään pienempään määrään materiaalia, jolloin materiaalissa esiintyviä piileviä merkityksiä pystytään analysoimaan analyttisemmin. Tutkimukseen sovellettu materiaali on laajuudeltaan sen kokoinen, että se soveltuu kokonsa puolesta kvalitatiivisen tutkimuksen toteuttamiseen.

Laadullinen sisällönanalyysi ei ole täysin homogeeninen käsite vaan se jaetaan usein induktiiviseen, jonka logiikka liittyy yksittäisestä yleiseen, tai deduktiiviseen päättelyyn, jonka logiikka nojaa yleisestä yksittäiseen päättelyyn.³³ Tosin on huomautettava, että tätä perinteistä jaottelua on kritisoitu sen unohtaessa abduktiivisen päättelyn, joka huomioi johtoajatusten roolia havaintojen tekemisessä ja sitä kautta teorian muodostamisessa. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä, eli deduktiivisessa, lähdetään tutkimaan aineistoa teorian kautta, jolloin aineiston analyysi luokitellaan perustuen aikaisempaan viitekehykseen, kun taas induktiivisessa päättelyssä lähdetään liikkeelle teoreettisen viitekehyksen ulkopuolelta.³⁴ Tässä tutkimuksessa analysoin yritys vastuullisuutta teoriaosuudessa esiteltävien yritys vastuullisuuden teorioiden kautta pyrkien kuvaamaan materiaalia ja sen suhdetta teoreettiseen viitekehykseen jotka esittelen teoriaosuudessa. Tutkimuksen sisällönanalyysi on näin ollen toteutettu deduktiivisena lähestyen tutkimuskysymystä yleisestä käsityksestä yksityiseen.

Tutkimuksessa keskitytään tutkimaan GC-aloitteen kuuluvia kymmentä suurinta suomalaista yritystä, joten se muodostaa sitä kautta kuvan kotimaisten suuryritysten vastuullisuusraportoinnista. Tutkimuksen kapeaksi määritellyn aineiston kautta tutkimus muodostaa selkeän tapaustutkimuksen. Tapaustutkimukset eivät perinteisesti ole hyviä tutkimuksia esittämään yleistyksiä, mutta niiden erityinen vahvuus on esittää konkreettinen ja tarkka kuvaus tietystä aiheesta.³⁵ En kuitenkaan koe tutkimusaineiston puolesta, että tutkimukseni tukisi tätä käsitystä. Koen, että vastoin tätä käsitystä kykenee kymmenen

³³ Tuomi & Sarajärvi 2018:96

³⁴ Tuomi & Sarajärvi 2018:116

³⁵ Thomas 2015:17&117

markkina-arvoltaan suurimman suomalaisen GC-aloitteeseen kuuluvan pörssiyrityksen vastuullisuusraporttien antama kuva havainnollistamaan yritysten vastuullisuuspuhetta ja -toimenpiteitä kattavasti. Uskon materiaalin muodostamaan vertailukelpoisen kuvauksen suomalaisten GC-aloitteeseen kuuluvista suuryrityksistä yleisesti niiden suhteesta yritysvastuun teoriaan niiden vastuullisuuspuheessa ja -toimenpiteissä. Koska yritykset ovat sitoutuneet osaksi yhteisiä vastuullisuusperiaatteiden kansainvälisiä arvoja ja raportointikäytäntöjä GC-aloitteen myötä, arvioin tulosten olevan tapaustutkimukseksi hyvin vertailtavissa vastaavan kokoluokan yrityksiin myös kansainvälisellä tasolla.

Seuraavassa luvussa keskityn esittelemään yritysvastuullisuuden teoreettista pohjaa. Teorian esittely aloitetaan aiheen lyhyellä historiallisella käsittelyllä ja yritysvastuullisuutta koskevan diskurssin esittelemisellä. Tämän jälkeen siirrytään esittelemään yritysvastuullisuuden sisältämät olennaiset aiheet, joihin myös aiemmin esitellyt GC-aloitteen periaatteet nojaavat. Yritysvastuullisuuden käsitteeseen syvennytään tämän jälkeen tarkemmin, käsitellen yritysvastuullisuuden syvällisempää teoreettista viitekehystä. Teoreettisen viitekehysten tutkimukselle muodostaa kolme yksittäistä yritysvastuullisuuden kokonaisuuden muodostavaa keskeistä teoreettista näkökulmaa.

Tutkielman teoreettisen pohjan ja viitekehysten esittelemisen jälkeen tutkimus siirtyy analysoimaan yritysten vastuullisuusraporttien sisältöä. Analyysiosuus jakautuu kolmeen eri osaan, käsittelemään teoriakappaleissa esiteltyjä keskeisiä kolmea teoriaa. Analyysiosuus muodostaa tutkimuksen tärkeimmän osuuden, sillä siinä analysoidaan empirian kautta yritysten määrittelemää vastuullisuuspuhetta hyödyntäen teoriaa. Analyysiosuuden pyrkimyksenä on tarkastella yritysten vastuullisuuspuhetta sen esittelemien tekojen ja käytäntöjen kautta tuoden ilmi yritysten vastuullisuuspuheen suhdetta teoreettisiin näkökulmiin.

Tutkimuksen lopullisena osiona toimii tutkimuksen kokoavana ja yhteen vetävänä kokonaisuutena viimeisessä luvussa esitetyt johtopäätökset, jossa pyritään antamaan kokonaisvaltainen kuva yritysten vastuullisuusraporttien sisällöstä suhteessa teoriaan. Tutkimuksessa muodostettujen havaintojen pohjalta esitellään analyysiosuuden keskeiset johtopäätökset, tutkimuksessa havaitut mahdolliset puutteet sekä havaintojen pohjalta

muodostetut edellytykset aiheen laajemmalle ja syvemmälle tarkastelulle
jatkotutkimusmahdollisuuksien myötä.

2. Teoria -yritysvastuullisuuden käsitteistäminen ja teoreettinen viitekehys

Teoriaosuudessa pyritään kuvaamaan yritysvastuullisuutta määritellen tarkemmin sen sisältämät keskeiset aiheet ja periaatteet. Teoriaosuus keskittyy alussa kuvailemaan yritysvastuullisuuden kokonaisuutta ja siitä käytyä keskustelua, minkä jälkeen se keskittyy tarkastelemaan vastuullisuutta kuvailevia teorioita, niiden suhdetta toisiinsa sekä niiden muodostamaa kokonaisuutta. Teoriaa käsittelevä materiaali perustuu yritysvastuullisuutta koskevaan tutkimuskirjallisuuteen, YK:n dokumentteihin sekä Harmaalan ja Jallinojan vuonna 2014 julkaisemaan *Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta* kirjaa, joka on tarkoitettu katsaus vastuulliseen liiketoimintaan.

2.1. Yritysvastuun historia

Yritysvastuusta virinnyt keskustelu liitetään usein yhdysvaltalaisen ekonomistin Howard R. Bowenin vuonna 1953 julkaisemaan ”Social Responsibilities of the Businessman” teokseen.³⁶ On kuitenkin huomioitava, että viitteitä yritysvastuullisuuden periaatteista on löydettävissä jo kauempaa historiasta. Harmaala ja Janninoja luokittelevat vuonna 2014 julkaistussa kirjassaan *Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta* yritysvastuullisuuden länsimaisen kehityksen kolmeen jaksoon: teollistumiseen, kansainvälisen kaupan kasvuun sekä globalisaatioon.³⁷ Ensimmäiseen ajanjaksoon, teollistumiseen, liittyy vahvasti vapaaehtoinen hyväntekeväisyys eurooppalaisten teollisuusomistajien toimesta, joka tähtäsi sosiaalisten olojen parantamiseen. Tässä yhteydessä keskeistä oli työnantajien näkemys hyvinvoivista työntekijöistä tuottavampina työntekijöinä.

Kansainvälisen kaupan ajanjaksosta Harmaala ja Jallinoja nostavat esille YK:n yleisoikeudellisen julistuksen ihmisoikeuksista pohjana vastuullisuudelle. Jopa keskeisempää on kuitenkin toisen maailmansodan jälkeinen työelämän murros, johon linkittyi vahvasti

³⁶ Demmerling 2015:5

³⁷ Harmaala ja Janninoja, 2014:24-26

hyvinvointiyhteiskunnan käsitteen syntyminen, työntekijöiden oikeuksien voimakas lisääntyminen työntekijöiden järjestäytymisen myötä sekä aikakaudella kehittynyt työolosuhteisiin keskittynyt lainsäädäntö. Tätä seurannut 1960-luvulla alkanut ja voimistunut ympäristöaktivismi puolestaan edesauttoi kansainvälisten järjestöjen syntymistä, joiden yhteiskunnallinen merkitys on kasvanut 1960-luvulta alkaen merkittävästi.³⁸ Esimerkit osoittavat miten ajanjaksoa on leimannut järjestäytyminen, sääntöpohjaisen yhteiskunnan kehittyminen ja ylikansallisen yhteistyön muodostuminen.

Taloudellisella globalisaatiolla Harmaala ja Jallinoja puolestaan viittaavat 1990-luvun jälkeiseen kylmän sodan päättymisen, jolloin kaupankäynti kansainvälistyi merkittävästi. Tähän vaikutti ennen kaikkea aktiivinen maailmankaupan esteiden rajoitusten purkaminen, minkä myötä pääoma ja tuotteet sekä palvelut pääsivät liikkumaan vapaammin eri maiden ja maanosien välillä. Samaan ajanjaksoon kuuluu myös EU-alueella käyttöön otettu Schengenin sopimus, jolloin EU:n sisämarkkina-alueen sisäisestä passitarkastuksista luovuttiin.³⁹

Harmaalan ja Janninojan historiallinen jaottelu on mielenkiintoinen ja tarjoaa loogisen taustoituksen yritys vastuullisuuden historialliseen kehittymiseen. Vaikka yritys vastuullisuuden käsitettä ei ole vielä tunnettu teollisuuden aikana, viitteitä yritys vastuullisuuteen liittyvästä toiminnasta on kuitenkin ollut olemassa. Yritys vastuullisuuden elementit ovat kehittyneet viimeisen kahdensadan vuoden aikana rinnakkain ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Esimerkkeinä tälle ajanjaksolle merkittävistä yritys vastuullisuuteen liittyvistä piirteistä ovat olleet muun muassa työläisten järjestäytyminen ja kaupan kansainvälistymisen. Tämä osoittaa yritys vastuullisuuden jalostuvan hitaasti ympäröivän yhteiskunnan muutoksien myötä kuten Harmaala ja Jallinojan historiallinen kuvaus osoittaa. Yhteiskunnan muuttuminen on entisestään kiihtynyt 2000-luvulle tultaessa teknologisen kehityksen, internetin ja sosiaalisen median merkityksen myötä. Sosiaalisen median myötä tiedonvaihdon siirtyminen verkkoon ja sosiaalisen median muodostama ryhmäytyminen on tiivistänyt sosiaalisia kuplia ja polarisoinut keskustelua. Tämän muuttuneen mediailmapiirin myötä keskustelu arvoista on noussut yhä

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

korostuneempaan rooliin.⁴⁰ Yhteiskunnallisen kehityksen myötä keskustelu ihmisoikeuksista ja yritysten suhteesta on myös ulottunut koskemaan yrityksiä ja erityisesti suuryrityksiä laajentuen myös ympäristö- ja sosiaalisiin arvoihin.⁴¹ Arvoihin liittyvän keskustelun lisääntyminen ja liittyminen yrityksiin on osoitus yritysvastuullisuuden ja ympäröivän yhteiskunnan kiinteästä suhteesta.

Tässä tutkielmassa tutkin yritysvastuullisuutta yritysten näkökulmasta, joten siinä on siksi tärkeää huomioida yritysten suhtautuminen vastuullisuuteen ja siinä tapahtunut muutos. Tärkeän ja vaikuttavan esimerkin tästä tarjoaa Business Roundtablen vuonna 2019 julkaisema kannanotto. Business Roundtable on yhdysvaltalainen vuonna 1972 perustettu ja yli 200:aa yhdysvaltalaisista toimitusjohtajaa edustava organisaatio, joka edustaa Yhdysvaltojen johtavia yrityksiä kaikilta talouden eri sektoreilta. Business Roundtablen yli 200 toimitusjohtajaa edustavat yrityksineen neljäsosaa yhdysvaltalaisista työmarkkinoista ja melkein neljänneestä maan BKT:stä.⁴² Yhdistys pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan yhdysvaltalaiseen päätöksentekoon Washingtonissa ja se on vuodesta 1978 julkaissut vuosittaisia hyvään hallintotapaan liittyviä kannanottoja. Vuodesta 1997 lähtien kannanotoissa on korostettu vahvasti osakkeenomistajien asemaa painottaen yritysten perimmäistä tehtävää niiden osakkeenomistajien etujen palvelemisessa.⁴³ Vuoden 2019 elokuussa Business Roundtable julkaisi kuitenkin merkittävästi aiemmasta viestinnästään poikkeavan kannanoton, jonka oli allekirjoittanut 181 toimitusjohtajaa. Tässä etujärjestö määritteli ensimmäistä kertaa osakkeenomistajien voiton tavoittelun ohelle muita yhteiskunnallisia tavoitteita, jotka ovat vahvasti linjassa yritysvastuullisuuden periaatteiden kanssa.⁴⁴ Näihin kuuluvat esimerkiksi:

- Työntekijöiden hyvinvointiin investoiminen
- Reilu ja eettinen yhteistyö tavarantoimittajien ja alihankintaketjujen kanssa
- Yhteiskuntien tukeminen yritysten toiminta-alueella
- Ympäristöystävällisyyden kehittäminen yritysten toiminnassa

⁴⁰ Bail 2021:4-5, 57

⁴¹ Polak & Rohs 2023:357, 359

⁴² Business Roundtable, 2019

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

Vaikka kannanotto itsessään edustaa vain yhdysvaltalaisia yrityksiä, tulee huomioida, että kyseessä on maailman suurin talousalue, joka edustaa perinteistä taloudellista liberalismia toimien maailman johtavana esimerkkinä kapitalismista. Tämänkaltainen avaus, jossa yritysten johto itse vapaaehtoisesti ja oma-aloitteisesti painottaa vastuullisuuden periaatteiden käyttöönottamista oleelliseksi tavoitteeksi toiminnassaan kertoo perustavanlaatuisesta muutoksesta yritysten liiketoimintaa käsittelevässä ajattelussa. Se toimii vaikutusvaltaisena esimerkkinä muille yrityksille ja osoittaa, että myös yritykset voivat aktiivisesti edistää yritysvastuullisuuden ajamista ja sitoutumista siihen. Viesti osoittaa miten vastuullisuuden käsite koetaan yhä tärkeämmäksi yritysten näkökulmasta, ja miten yritykset itse nostavat aiheen esille.

2.2. Yritysvastuun diskurssi

Yritysvastuun moniulotteisuus on laajalti tunnustettu alan akateemisessa tutkimuksessa. Tämä tarkoittaa, että yritysvastuullisuuden konseptin varsinaisen määrittelyn osalta ei ole olemassa yhtenäistä konsensusta siitä, mitä kaikkea se varsinaisesti pitää sisällään. Tämä on merkittävää ottaen huomioon että jo 1930-luvulla on mainittu yritysten vastuullisuus, ja termiä CSR (corporate social responsibility, suomeksi käännettynä yritysvastuullisuus) on käytetty jo 1960-luvulta alkaen Bowenin käynnistettyä keskustelun yritysvastuullisuuden teoksessaan *the Responsible Businessman*.⁴⁵ Brejning käsittelee vuonna 2012 julkaistussa yritysvastuullisuuden diskurssia käsittelevässä teoksessaan *Corporate Social Responsibility and the Welfare State*, jossa hän luokittelee yritysvastuullisuuden diskurssin eri kategorioihin. Brejningin jaottelu eri tyyppisistä diskursseista on hyvin perusteltu luokittelu, jossa yritysvastuullisuus jaetaan konservatiiviseen, liberaaliin, sosiaalidemokraattiseen, radikaaliin ja skeptiseen malliin.⁴⁶ Nämä luokittelut kuvaavat kattavasti tulkinnan eri mittapuita ja linkittyvät jo Milton Friedmanin käynnistämään keskusteluun yritysvastuullisuuden periaatteista.⁴⁷ Malleista skeptinen ja konservatiivinen eivät koe yritysvastuullisuutta järkevänä tai tavoiteltavana, kun taas radikaalinen ulottaa vastuullisuuden mahdollisimman kattavaksi perustuen velvoittavaan lainsäädäntöön ja valtiolliseen painotukseen, nojautuen

⁴⁵ Brejning, 2012:30, Demmerling 2015:5

⁴⁶ Brejning: 2012:35-50

⁴⁷ Friedman 1962:133 & Teivainen, 2013:19,40

marxilaisuuden periaatteisiin.⁴⁸ Perinteistä ja tyyppillisintä linjaa vastuullisuuden diskurssista edustavat sosiaalidemokraattinen ja liberaali malli.

Brejningin luokittelemien kategorioiden perusteella voidaan arvioida, että yritys vastuullisuudesta puuttuu hegemonia. Yritys vastuullisuudesta ollaan yhä osin montaa eri mieltä yritysten, lainsäätäjien, tutkijoiden ja valtioiden kesken. Se on myös yksi syy GC-aloitteen perustamiselle aloitteen tavoitellessa yhtenäisemmän mallin luomista yritys vastuullisuuden määrittelemiseksi. Globaalilla tasolla näin voidaan mielestäni katsoa jossain määrin olevan, sillä esimerkiksi GC-aloitteessa on Brejningin luokituksen mukaisia aspekteja mukana monelta näkökannalta. Brejningin luokittelun mukaisesti GC:n elementtejä löytyy pitkälti niin sosiaalidemokraattisesta kuin liberaalista suuntauksesta. Käytännössä nämä kaksi luokittelua kuuluvat vahvimmin yhteen Brejningin luokitteluista, ja keskeisimmät erot liittyvät siihen, tuleeko vastuullisuusraportoinnin esimerkiksi olla pakollista, ja tuleeko raportointimallin olla globaalisti yhtäläisen standardin mukainen. Brejningin kategorisoinnin mukaisesti tutkimuksessa tarkastellut GC-aloitteessa mukana olevat kymmenen pörssiyritystä nojaavat kuitenkin vahvimmin yritys vastuullisuuden liberaaliin malliin, sillä tämän mallin mukaisesti vastuullisuustoimenpiteet linkittyvät voimakkaasti yritysten itsensä tärkeiksi nostamiin toimenpiteisiin. Tämä antaa yrityksille mahdollisuuden liittää vastuullisuustoimenpiteitä yrityksiensä omiin näkemyksiin ja tulkintoihin vastuullisuudesta.

Sitoumus GC-aloitteeseen ei myöskään koske valtioita, mikä tukee luokittelun mukaisesti yritys vastuullisuuden liberaalia diskurssia. Vaikka voidaan sanoa, että yritys vastuullisuudella ei ole varsinaisesti hegemonista diskurssia, voidaan GC -aloitteen kautta mukana olevien yritysten avulla osoittaa, että hegemonisen diskurssin puuttuminen ei rajoita yritys vastuullisuuden edistämistä globaalilla tasolla, vaan tietyt yleismaailmalliset periaatteet voivat nousta diskurssin yläpuolelle YK:n kaltaisten instituutioiden luoman järjestäytyneisyyden ja ylikansallisten arvojen edistämisen ja yritysten sitoutumisen myötä.

⁴⁸ Brejning 2012:40

2.3. Yritysvastuun käsite -epämääräisyydessään selkeä

Yritysvastuullisuus -termin englanninkielinen ja usein muissa vieraskielisissä konteksteissa käytetty termi on Corporate Social Responsibility, joka lyhentyy muotoon CSR. Yritysvastuullisuudella tarkoitetaan yleisesti yritysten vapaaehtoisesti tekemiä toimia eri sosiaalisten, taloudellisten, ekologisten ja kulttuurillisten aspektien huomioimiseksi niiden omassa toiminnassaan. Yritysvastuullisuudesta kuitenkin, puuttuu yleisesti hyväksytty käsitys siitä, mitä tämä termi käytännössä tarkoittaa ja miten se määritellään.⁴⁹ Euroopan komissio on puolestaan määritellyt vuonna 2011 yritysvastuullisuuden laajemmin käynnistäessään lainsäädäntötyön yritysvastuullisuuden saattamiseksi osaksi eurooppalaista lainsäädäntöä. Euroopan komissio määrittelee yritysvastuullisuuden ”vastuuksi yritysten vaikutuksista yhteiskuntaan.”⁵⁰ Komission esityksessä painotetaan kansainvälistä ohjeistusta laajasti. Näistä esimerkkejä ovat OECD:n ohjeistusta kansainvälisille yrityksille, YK:n Global Compact aloitteen kymmentä ohjetta, ISO 26000 sosiaalisen vastuun standardia, ILO:n julistusta kansainvälisen yritystoiminnan ja sosiaalisen politiikan parista sekä YK:n ohjeistusta liiketoiminnasta ja ihmisoikeuksista.⁵¹

Yritysvastuullisuuden voisi sen yleisten periaatteiden mukaan määritellä konseptiksi, jossa taloudellisten parametrien ohella yritykset integroivat sosiaalisia ja ympäristöllisiä haasteita osaksi omaa liiketoimintaansa vapaaehtoisin menetelmin. Vastuullisuuden kiinnostus kulminoituu vahvasti uskomukseen siitä, että yrityksille kuuluu oleellisesti ymmärrys sen liiketoiminnan suhteesta ympäröivään yhteiskuntaan ja sidosryhmien olettamuksiin, sekä yritysten sosiaalisten, taloudellisten ja ympäristöön liittyvien haasteiden huomiointi.⁵² Tätä ajattelua voidaan pitää yritysvastuullisuuden valtavirtana, sillä vaikka vastuullisuudesta ei ole olemassa täysin yhtäläistä käsitystä liittyen sen tarkempaan yksityiskohtiin, on tämä kuitenkin johtava peruseriaate yritysvastuullisuudelle muun muassa maailman laajimman yritysvastuullisuusaloitteen GC:n myötä.

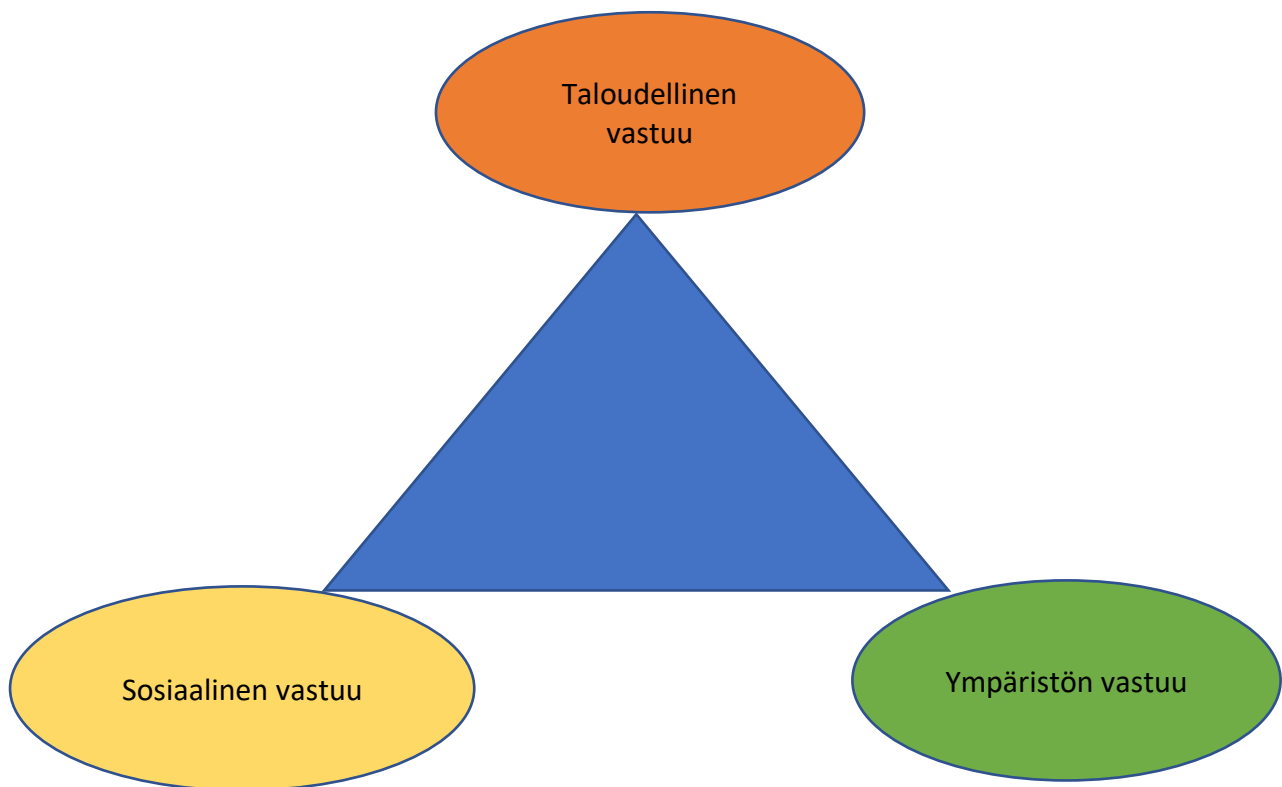
⁴⁹ Jackson & Apostolakou (2010:371)

⁵⁰ Euroopan komissio (2011)

⁵¹ Ibid.

⁵² Idowu et al. 2014:200

2.4. Yritysvastuullisuuden kulmakivet

Kuvaaja 1. Yllä oleva kuvaaja pyrkii hahmottamaan yritysvastuullisuuden muodostamat kulmakivet ja niiden välisen suhteen toisiinsa. Yritysvastuullisuus ei ole vain yhden osa-alueen noudattamista tai sisällyttämistä osaksi liiketoimintaa vaan kaikkien kolmen osa-alueen huomioiminen.

Tutkimuksen selkeyden vuoksi on tärkeää kyetä osoittamaan yritysvastuullisuuden ja GC-aloitteeseen sitoutuneisuuden myötä yritysten kokonaisvaltainen käsitys yritysvastuullisuuden perusasioista. Jos yritysvastuu kaikessa yksinkertaisuudessaan tarkoittaa yritysten vapaaehtoisesti tekemiä toimenpiteitä, täytyy ymmärtääkseen yritysvastuullisuutta kyetä avaamaan ne keskeiset alueet, joilla toimenpiteitä tehdään, ja joihin yritysvastuullisuuden näkökulmasta tavoitellaan parannuksia liiketoiminnassa. Vaikka itse yritysvastuullisuuden konseptista ei ole akateemisessa tutkimuskirjallisuudessa täyttä konsensusta, vastuullisuuteen linkittyvät aiheet ovat laajan konsensuksen piirissä sillä ne on implementoitu osaksi kansainvälisiä sopimuksia, esimerkiksi ILO:n, YK:n ja ISO:n standardien mukaisesti. Niiden voidaan katsoa muodostavan vastuullisuudelle kehyksen, jonka puitteissa

termin asiat tulevat jo kattavasti esille kansainvälisessä kontekstissa ja ne on vahvistettu virallisesti YK:n kestävän kehityksen Johannesburgin huippukokouksessa vuonna 2002.⁵³ Yritysvastuullisuuden määritelmän epäselvyydestä huolimatta se nojautuu vastuullisuuden kolmeen ylätasoon teemaan, joista viimeistään YK:n Johannesburgin huippukokous on määritellyt selkeän kehikon vastuullisuudelle. Samaan aikaan näiden aiheiden johtavana piirteenä toimii toiminnan eettisyys. Nämä piirteet ohjaavat yritysvastuullisuuden toimia ja muodostavat sen viitekehyksen, jonka sisältä vastuullisuutta rakennetaan. Nämä kolme yritysvastuullisuuden keskiössä olevaa tavoitetta esitellään on kuvattu yllä olevassa kuvassa, ja ne esitellään lyhyesti seuraavaksi.

Ympäristövastuu

Ympäristövastuulla tarkoitetaan yrityksen toimintaa ja pyrkimyksiä huomioida ympäristö omassa liiketoiminnassa parhaalla mahdollisella tavalla.⁵⁴ Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että yritys on vastuussa sen aiheuttamista toimista, jotka vaikuttavat suoraan tai epäsuorasti ympäristöön, ja se pyrkii siksi huomioimaan sen toiminnasta johtuvat vaikutukset ympäristöön. Se pitää sisällään ilmastonmuutokseen ja luonnon monimuotoisuuteen vaikuttavien toimien tarkastelun, ympäristönormien ja lainsäädännön noudattamisen. Oleellinen osa ympäristövastuullisuutta on yritysten tietoisuus sen oman toiminnan vaikutuksista ympäristöä kuormittaviin tekijöihin ja vaikutuksiin. Samalla yritysten liiketoiminnan kansainvälistyminen on ulottanut yritysten ympäristövaikutusten laajentumista koskemaan yhä kansainvälisempiä markkinoita.⁵⁵ Yritysten tietoisuuteen omasta toiminnastaan liittyy myös tiedon hyödyntäminen omassa toiminnassaan ympäristökuormituksen vähentämisen tavoittelussa.

⁵³ YK 2002

⁵⁴ Harmaala ja Jallinoja 2014: 22-23

⁵⁵ Ibid.

Sosiaalinen vastuu

Yritysten sosiaalisella vastuulla tarkoitetaan yritysten tekemiä toimia sen vaikutuksen kohteena oleviin henkilöihin.⁵⁶ Yritysten sosiaaliseen vastuullisuuteen linkittyvät sen oman työvoiman hyvinvointiin liittyvät kysymykset sekä kansainvälisen, että kansallisen lainsäädännön noudattaminen. Sen voidaan myös katsoa linkittyvän vahvasti hyvinvointivaltion perusajatuksiin, sillä useat lainsäädäntöön linkitetyt ajatukset sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta, kuten työstä maksettavasta korvauksesta, työturvallisuudesta ja henkilöstön hyvinvoinnista liittyvät olennaisesti ajatuksiin hyvinvointivaltiosta. On olennaista huomioida, että erityisesti kansainvälisillä markkinoilla toimivat yritykset saattavat työllistää joko suoraan tai välillisesti henkilöitä, jotka työskentelevät maissa, joissa hyvinvointivaltion käsitys eroaa merkittävästi yrityksen kotimaasta. Yritysten vastuullisuusraportoinnin tarkoituksena on huomioida kaikki ne yrityksen kanssa sidoksissa olevat työntekijät ja yksilöt, joihin yrityksen toiminta suoraan vaikuttaa. Tämä johtaa siihen, että sellaisissa valtioissa työskentelevät henkilöt, joilla ei ole samanlaista lainsäädännön tai käytännön myötä muodostunutta työkuilttuuria, kuin yhtiön kotimaassa, saisivat tämän periaatteen mukaisesti mahdollisesti paikallisen lainsäädännön puutteellisemmän työkuilttuurin sijaan paremmat työskentelyolosuhteet itselleen.

On kuitenkin tärkeää huomioida, ettei vastuullisuudella tavoitella pohjoismaisen hyvinvointivaltion kaltaisia oloja, vaan ennemminkin sillä pyritään kiinnittämään huomioita epäkohtiin, jotta sosiaalista oikeudenmukaisuutta saadaan sovitettua suhteellisesti ja yleisen hyvän tavan mukaisesti. Hyvän esimerkin tästä muodostaa esimerkiksi lapsityövoiman käytön kieltäminen, joka voi olla monessa maassa lainsäädännöllä kiellettyä, mutta käytännössä silti yleistä. Globalisaation myötä tuotantoa, teollisuutta ja raaka-aineiden hankintaa on siirtynyt runsaissa määrin pois länsimaista. Tämä on pääsääntöisesti tarkoittanut tuotannon siirtymistä maihin, jossa työnteen palkkakustannukset ovat huomattavasti matalammat, ja missä työvoiman kohtelu ja valvonta on puutteellisempaa kuin kehittyneissä maissa. Tämä on usein tarkoittanut työntekijöiden heikompaan asemaan, pitäen sisällään työntekijöiden heikon

⁵⁶ Harmaala ja Janninoja 2014: 21

kohtelun ohella ihmisoikeusrikkomuksia, korruptiota, sekä toimintaa, mikä tuomittaisiin länsimaissa epäasiallisena, tai laittomana.⁵⁷

Taloudellinen vastuu

Taloudellinen vastuu on syvästi juurtunut yritysten päivittäiseen toimintaan, ja sillä tarkoitetaan yrityksen kykyä pärjätä taloudellisesti. Näin ollen sen voidaan katsoa iskostuneen syvästi yritysten liiketoimintaan jo siksi, että se yksin muodostaa säännöt sille, onko yrityksellä edellytyksiä jatkaa liiketoimintaa, vai lakkaako se olemasta olemassa. Se on kiintein ja tärkein osa yrityksen toimintaa taaten sen olemassaolon ja jatkuvuuden. Taloudellinen vastuu luo yritys vastuun edellytykset taloudellisen suorituskyvyn ja yrityksen kilpailukyvyn myötä.⁵⁸ Taloudellinen näkökulma on sikäli erilainen instrumentti yrityksen vastuullisuuden määrittelyyn, koska sen voidaan katsoa muodostavan jo itsessään perinteisen osan yrityksen toimintaa. Jos vastuullisuusraportointi yrityksistä kohtaan on vapaaehtoista, ja lähtenyt vapaaehtoisuudesta, on taloudellinen raportointi muun muassa tilinpäätöksen osalta juurtunut yrityselämään olennaisesti jo kirjanpidon ja tilinpäätösten myötä, ja jo pelkästään juridiset velvoitteet taloudellisesta raportoinnista nojaavat vakiintuneeseen lainsäädäntöön vastuullisuusraportointiin verrattuna. Kuitenkaan sen sisällyttämistä osaksi vastuullisuutta ei voi sivuuttaa, sillä se muodostaa olennaisen osan yrityksen toimintaa myös siitä näkökulmasta, että hyvinvoivalla taloudellisella toiminnalla yritys kykenee jakamaan vaurautta ympärilleen maksamalla veroja, luomalla työpaikkoja ja mahdollistaen ihmisille edellytyksen toimeentuloon.

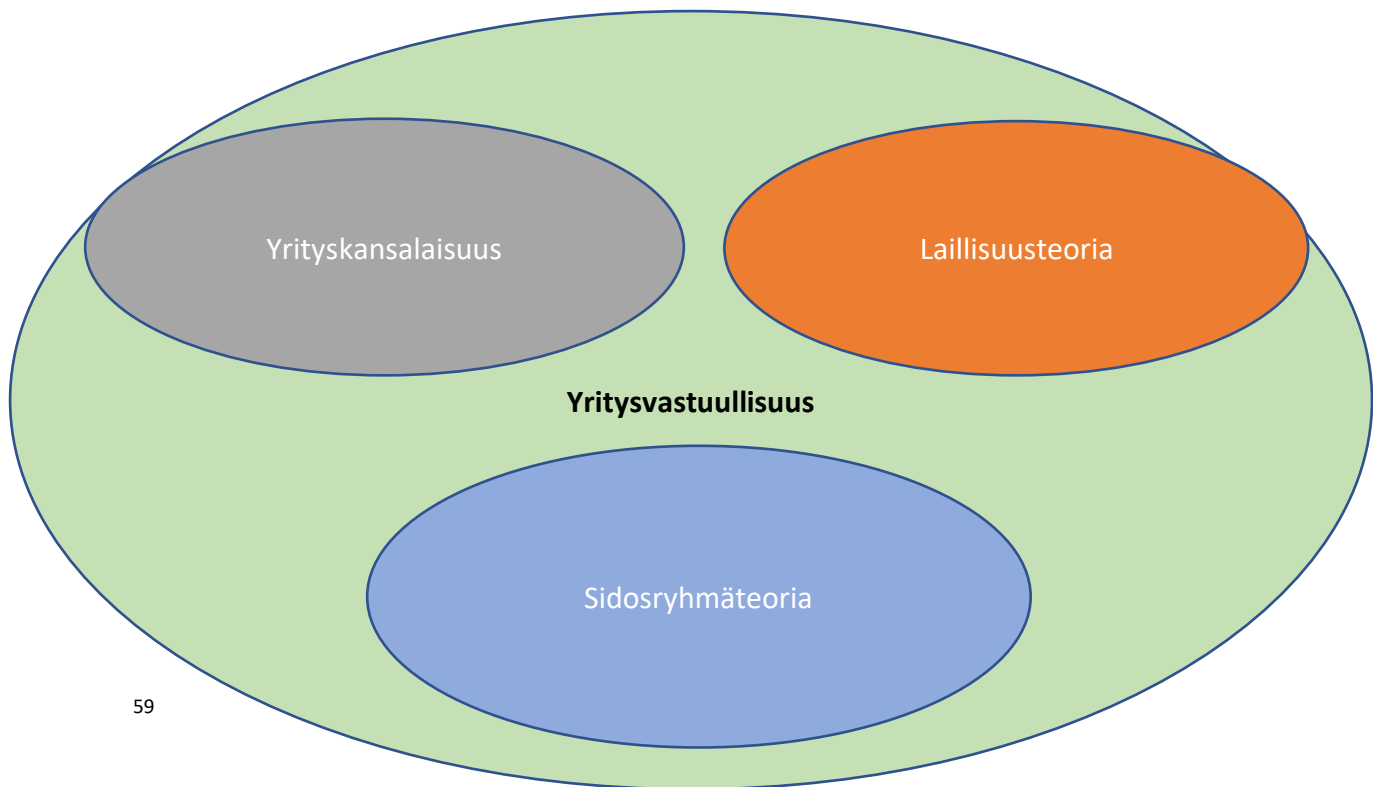
2.4. Yritysvastuullisuuden kolme teoriaa

Esittelen tässä luvussa tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen, joka muodostaa pohjan aiheen tutkimiselle. Olen valinnut tutkimukseen kolme yritysvastuullisuuden tutkimiseen soveltuvaa teoriaa, jotka muodostavat kokonaisvaltaisen näkökulman yritysvastuun tutkimiseksi yritysten toimenpiteiden näkökulmasta. Teoreettinen viitekehys perustuu näihin

⁵⁷ Walker-Said & Kelly 2015:34 & 36

⁵⁸ Harmaala ja Jallinoja 2014: 18-19

kolmeen yritysvastuullisuutta analysoivaan teoriaan, joita analysoin kutakin itsenäisesti omassa alaluvussa.

Kuvaaja 2. Yllä oleva kuvaaja esittelee tutkimuskysymyksen teoreettisen viitekehyksen. Se pitää sisällään luvussa esiteltävät kolme keskeistä teoriaa, jotka muodostavat konseptin yritysvastuullisuutta määrittävistä ajureista. Kuvaajan tehtävänä on havainnollistaa kuinka nämä kolme teoriaa ovat kaikki keskeisessä asemassa muodostamassa yritysvastuullisuuden peruskäsitettä. Kuvaaja osoittaa miten kyseiset teoriat ovat itsenäisiä, mutta linkittyvät yhteen muodostamaan yritysvastuullisuuden kokonaiskuvan.

⁵⁹ Yrityskansalaisuus on suomeksi vakiintunut termi, mutta laillisuusteoria ja sidosryhmäteoria eivät ole täysin vakiintuneita, vaan vapaamuotoiset käännökset termeistä legitimacy theory ja stakeholder theory, jota usein käytetään rinnakkain stakeholder management -termin kanssa.

Tutkimuskysymykseen vastaamisessa on tärkeää kyetä vastuullisuuden kokonaiskuvan ohella osoittamaan yritys vastuullisuuden keskeiset teoriat, joiden avulla vastuullisuuspuhetta ja sen piileviä merkityksiä kyetään analysoimaan. Yritys vastuullisuutta ohjaa laaja temaattinen käsitteistö, johon kuuluu olennaisesti erilaisia teoreettisia malleja, joiden kautta yritys vastuullisuutta on perinteisesti tulkittu ja tutkittu. Näistä nostan itse tärkeimmiksi kolme keskeistä ja laajasti tiedossa olevaa käsitettä, jotka muodostavat pohjan tutkimuksen analyysille. Näiden teorioiden oleellinen merkitys on luoda pohja sille miksi yritykset tekevät vastuullisuustoimenpiteitä. Niitä käytetään analyysin tukena osoittamassa vastuullisuuspuheen ja -toiminnan taustalla vaikuttavia ajureita tutkien yritysten suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan, yritykseen liitännäisiin toimijoihin sekä normipohjaiseen kansainväliseen yhteiskuntaan. Kuvatut teoreettiset käsitteet selittävät kukin kattavasti, osin itsenäisesti ja osin laajempaan kokonaisuutena vastuullisuuspyrkimysten motiiveja. Nämä kolme teoriaa muodostavat selkeän kokonaisuuden tutkimuskysymysten tarkastelulle toimien johdonmukaisena kehikkona vastuullisuuden tutkimiselle. Ne ovat akateemisesti tunnistettuja ja tutkittuja teorioita, ja ne linkittyvät toisiinsa muodostaen toimivan pohjan yritys vastuullisuuden syvällisemmälle tarkastelulle yritys vastuuraporttien näkökulmasta. Esittelen seuraavaksi nämä teoriat omissa väliotsikoiduissa kappaleissaan, minkä jälkeen päätän luvun yleiseen keskusteluun teoreettisesta mallista

Laillisuusteoria

Laillisuusteoria käsittelee yrityksen ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Yritys vastuullisuuden osalta se tarkoittaa yritysten sitoutumista toiminnassaan ympäröivän yhteiskunnan vaatimuksiin. Täten yritykset eivät ole irrallisia yksiköitä tai toimijoita, vaan niillä on kiinteä suhde yhteiskunnan muodostaviin normeihin, kuten ympäristön, ihmisoikeuksien ja muihin yhteiskunnallisten asioiden osalta.⁶⁰ Näin ollen yritysten on kiinnitettävä huomiota oman toimintansa ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen, eivätkä yritykset voi toimia irrallisina yksikköinä ohittaen, kiertäen tai väistäen näitä vaatimuksia. Tämän ohella poliittiset ja kulttuurilliset vaikutteet ohjaavat myös yritysten liiketoimintaa ja vaikuttavat siihen, mihin suuntaan yritysten toiminta kehittyy.

⁶⁰ Baumann-Pauly 2013:28

Laillisuuden käsittely itsessään on varsin laaja määritelmä joten sitä voidaan soveltaa laajasti sosiaaliseen viitekehykseen ja ympäristönäkökulmien tulkitsemiseen. Laillisuusteorian ja yritysvastuullisuuden suhde linkittyy olennaisesti myös sosiaalisen sopimuksen teoriaan. Käytännössä sosiaalisen sopimuksen määritelmä nivoutuu yhteen laillisuusteorian kanssa sen painottaessa vaatimuksia yritysten sitoutumisessa yhteiskunnallisten normien noudattamiseen.⁶¹ Sosiaalisen sopimuksen teorialla on kuitenkin laajalotteisempi näkemys poliittisen ajattelun kannalta, ja se käsittää vastuullisuuden yleisemmällä normien muodostamalla tasolla. Yritysvastuullisuudessa sosiaalisen sopimuksen teoria eroaa jokseenkin perinteisestä sosiaalisen sopimuksen teoriasta, mutta perusajatus vahvoine yhtäläisyyksineen on kuitenkin olemassa. Sosiaalisen sopimuksen teorian mukaisesti maailmassa on olemassa tiettyjä globaaleja normeja, joihin kansalaiset ympäri maailman uskovat ja sitoutuvat.⁶² Esimerkkeinä tällaisista voisi kuvata ihmisoikeudet tai laajasti eri uskontoihin liitetyn vastavuoroisuuden periaatteen, joka kristinuskossa ilmenee lähimmäisen rakkautena rakkauden kaksoiskäskyssä mutta tämän ohella myös islaminuskossa ja juutalaisuudessa. Tämänkaltainen globaalien normien muodostama eettinen pohja on jo lähellä Bowenin alkuperäistä määritelmää moraalista⁶³, ja kansainvälistymisen ja lisääntyneen globaalien yhteistyön, sekä julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyön myötä normipohjaiset universaalit arvot ovat kasvattaneet merkitystään.⁶⁴ Samanaikaisesti hyvä hallinto-tyyppisen ajattelun myötä syntynyt normatiivinen ajattelu on muodostunut kiinteäksi osaksi institutionalismia, jossa normeja ja legitimizeettiä tavoitellaan laajan kontekstin myötä eri instituutioiden kautta.⁶⁵ Näin ollen siitä, mikä on oikeaa, kyetään johtamaan laajempi ja yleisesti hyväksytympi kokonaisuus.

Yrityskansalaisuus

Jos yritykset on perinteisesti mielletty yhteiskunnassa itsenäisiksi vapaille markkinoilla toimiviksi erillisiksi toimijoiksi, kuvastaa yrityskansalaisuuden teoria selkeää muutosta tähän

⁶¹ Feller 2016:35-36

⁶² Ibid.

⁶³ Bowen 1953:28

⁶⁴ Baumann-Pauly 2013:17-18

⁶⁵ Feller 2016:37

perinteiseksi miellettyyn ajattelutapaan. Teorian mukaisesti yritykset eivät ole irrallinen osa yhteiskuntaa vaan sen sijaan ne ovat jäseniä laajemmassa yhteiskunnassa, minkä mukaisesti niiden tulisi käyttäytyä kuin vastuullisesti toimivien eettisten kansalaisten. Keskeistä tässä on nimenomaisesti se, että yrityksillä on vastuita ja velvollisuuksia.⁶⁶

Tämän voi määritellä tarkoittavan ympäröivän yhteiskunnan vastuun kantamista ja eettisen toiminnan korostamista omassa toiminnassaan. Ajattelu on sikäli yritysvastuullisuuden kannalta merkittävää, että se tuo yritykset tiiviimmin osaksi yhteiskuntaa eikä pidä niitä erillisenä osana yhteiskuntaa. Samalla se lisää niiden vastuuta yhteiskunnassa tuoden inhimillisiä, eettisiä ja moraalisia arvoja osaksi niiden periaatteita ja toimintaa. Se nostaa yritykset erillisistä toimijoista keskeisiksi yhteiskunnallisiksi toimijoiksi, joilla on pelkän yritystoimintansa ohella vastuita ja velvollisuuksia oman toimialueensa ulkopuolella.⁶⁷

Käsitys yritysten asemasta itsenäisinä ja yksittäisinä toimijoina haastetaan yrityskansalaisuus-teoriassa. Yrityskansalaisuus perustelee tämän loogisesti näin: mikäli yrityksiä sitovat laajemmat yhteiskunnalliset arvot oman taloudellisen toimintansa ulkopuolella on johdonmukainen päätelmä, että yritysten rooli kasvaisi yhteiskunnallisiksi toimijoiksi. Vastaavasti vastuiden laajentuminen ilman velvollisuuksia tai syvällisempää ulottuvuutta ympäröivään yhteiskuntaan olisi haasteellista. Kun yritykset implementoidaan tiiviimmin osaksi yhteiskuntaa muuttuu suhtautuminen myös yrityksiin itseensä merkittävästi. Tällainen ajattelu haastaa merkittävästi kapitalismin perusolettamaa, joka on Friedmanin ajatuksen mukaisesti puhtaasti voiton tavoittelu osakkeenomistajille. Yrityskansalaisuus -ajattelu on loogista peilaten sitä yritysvastuullisuuden lähtökohtaan vapaaehtoisina yritysten tekeminä toimina eettisyyteen ja moraaliin toiminnassaan. Se, että yritykset pyrkivät vapaaehtoisen yritysvastuullisuussitoumuksen kautta kantamaan ylimääräisiä vastuita ja velvoitteita pakollisten laissa säädettyjen normien kuten veronmaksujen tai työntekijöitä ja ympäristöä koskevien lakien noudattamisella on selkeä merkki siitä miten yritykset kokevat itsensä aktiivisiksi toimijoiksi tavallisen perustehtävänsä ohella.

⁶⁶ Crane, Matten & Moon 2008

⁶⁷ Conill et al. 2008:30-32

Sidosryhmäteoria

Sidosryhmäteorialla, josta usein käytetään identtistä nimitystä sidosryhmien hallinnointi, tarkoitetaan yritysten laajaa eri sidosryhmistä koostuvaa verkostoa, joka niiden tulee huomioida päätöksissään. Vastuullisuuden merkityksen kasvua kuvataan usein sidosryhmätoiminnan merkityksen kasvulla.⁶⁸ Tämän voi tulkita muuttaneen liiketoimintaympäristöä merkittävästi sillä perinteisesti yrityksen tärkeimmät ja oleelliset, Milton Friedmanin teorian mukaisesti ainoat yritysten toiminnassa huomioitavat viiteryhvät ovat olleet yritysten osakkeenomistajat. Kuitenkin vastuullisuuden periaatteissa tämä osakkeenomistajien käsitys on haastettu, sillä painotus nojaa laajaan sidosryhmän kehukseen, jonka intressit yritysten tulisi huomioida omassa liiketoiminnassaan. Näin ollen sidosryhmien oletukset muodostavat laajan käsityksen arvoista ja olettamuksista, jotka yritysten tulisi huomioida omassa liiketoiminnassaan.

Sidosryhmän itsessään epämääräiseltä vaikuttavaan joukkoon voidaan katsoa kuuluvan kaikki ne yksilöt ja yhteisöt, joihin yritysten liiketoiminta vaikuttaa, tai joiden voidaan katsoa itse kykenevän vaikuttamaan yritysten liiketoimintaan. Näihin luokitellaan osakkeenomistajien ohella kuuluvan myös työntekijät, tavarantoimittajat, asiakkaat, paikalliset yhteisöt ja yritysten johto.⁶⁹ Tämä perinteinen luokittelu ei kuitenkaan huomioi poliittisia päätöksentekijöitä tai esimerkiksi mediaa ollenkaan. On kuitenkin huomioitava, että demokraattisissa yhteiskunnissa poliittiset päätöksentekijät eivät puutu yritysten toimintaan merkittävässä määrin silloin, kuin yritykset noudattavat kansallista ja kansainvälistä lakia, eikä poliittisen johdon tehtäviin kuulu yritysten liiketoiminnan arviointi tai ohjaaminen.

Median yhteiskunnalliseen rooliin yritysten toimintaan vaikuttajana tällainen ei myöskään kuulu, mutta toisaalta median rooli sidosryhmänä ei voida täysin kieltääkään. Media kykenee vaikuttamaan esimerkiksi yhteisön tai kuluttajien ajatuksiin avoimen tiedonvälityksen kautta, ja nostamaan esille vastuullisuuteen tai vastuuttomuuteen linkittyviä asioita, jotka saattavat välillisesti vaikuttaa muiden sidosryhmien käyttäytymiseen. Median tärkeänä tehtävänä on

⁶⁸ Idowu et al. 2014:202

⁶⁹ Ibid.

nostaa yhteiskunnallisia epäkohtia yleisön tietoisuuteen. Tällaiseksi voisi katsoa esimerkiksi tuotannon eettisiin epäkohtiin puuttumisen, mistä esimerkkejä löytyy runsaasti jo pelkästään kotimaisesta mediasta, kuten lapsityövoiman käyttö, työvoiman väärinkäyttö, tai epäinhimilliset työolosuhteet. Näistä teemoista kirjoitetaan säännöllisesti esimerkiksi Suomen suurimmassa päivälehdessä Helsingin Sanomissa: ”Kiinan synkkä salaisuus paljastui: merillä liikkuu ”orjien laivasto”⁷⁰, ”Hyundain autojen valmistuksessa epäillään lapsityövoiman käyttöä Yhdysvalloissa”⁷¹, ”WWF moittii tuttuja suklaabrändejä: Yrityksiä ei kiinnosta puuttua epäkohtiin”⁷², ”Poliisi epäilee: Yrittäjä pimitti työntekijöiltään palkkoja 380 000 eurolla”⁷³. Median yhteiskunnallisen vallan myötä arvioin itse, että sidosryhmien konseptissa tulisi myös huomioida median rooli osana sidosryhmiä, sillä ilman median sisällyttämistä sidosryhmäkonseptiin muodostuu se esimerkkeihin vedoten osittain puutteelliseksi.

Tutkimuksessa sovellettava kolmiosaisen teoreettisen viitekehys on suunniteltu tätä tutkimusta varten yhdistämällä kolme itsenäistä, mutta toisiinsa sidoksissa olevaa teoriaa. Esittelemäni keskeiset teoriat kuvaavat mielestäni yritys vastuullisuuden kokonaiskuvaa perustellen johdonmukaisesti sitä miten vastuullisuutta tulisi tulkita, ja mitä voidaan ymmärtää olevan sen vaikuttavina ja ohjaavina ajureina. Yritys vastuullisuuden käsitteen kuvaamisessa yrityskansalaisuus nostaa yrityksen roolia sen kokoaan suuremmaksi huomioiden perinteisen liiketoiminnan ohella yrityksen yhteiskunnallisen vastuun nostaessa sille yhä merkittävämpiä tavoitteita liiketoimintalogiikan ulkopuolella. Samanaikaisesti laillisuusteoria tukee ajattelua yrityksistä toimijoina, joiden on otettava liiketoimintansa ohella yhteiskunnan normeja ja arvoja huomioon, tukien yrityskansalaisuuden laajentamaa asemaa yrityksistä itsenäisinä vain omaan toimintaansa huomiota kiinnittävinä instituutioina, ulottaen näitä liiketoiminnan ulkopuolisia ilmiöitä ja velvollisuuksia yhä kattavammiksi. Kun näiden kahden velvollisuuksien ohelle nostetaan sidosryhmäajattelun myötä yrityksen ulkopuolella vaikuttavat yrityksiin erinäköisillä tavoilla sidoksissa olevat liiketoiminnan ulkopuolella olevat itsenäiset tekijät sidosryhmäajattelun laajan käsitteistön kautta,

⁷⁰ Urbina Ian, Helsingin Sanomat 2023

⁷¹ Pietarinen Harri Helsingin Sanomat 2022

⁷² STT, Helsingin Sanomat 28.03.2023,

⁷³ Korhonen Sandra, Helsingin Sanomat 2023

muodostuu yritysvastuullisuuden kokonaiskuva varsin kattavaksi ja loogiseksi. Samalla vastuullisuuden ymmärtäminen ja hahmottaminen helpottuu laajemman kokonaisuuden muodostavan kolminaisuuden myötä. Samalla teorioiden keskeiset kohdat nivoutuvat oleellisesti yhteen linkittyen toinen toisiinsa eri tavoin, välillä hienovaraisemmin, välillä suuremmin, muodostaen vastuullisuuden analysoimiseen soveltuvan työkalun.

Nykyisessä sääntöpohjaisessa maailmanjärjestyksessä vastuullisuuden GC-aloitteessa esitetyt periaatteet perustuvat kansainvälisiin sopimuksiin ja niiden noudattamiseen. YK:n ja ILO:n periaatteet ihmisoikeuksista, työntekijän oikeuksista ja ilmaston lämpenemistä rajoittamista toimista muodostavat kuitenkin niin arvovaltaisen ja normipohjaisen sitoumuksen, että olisi hankala nähdä markkinavoimien kykenevän kansainvälisesti sovittujen asioiden täydelliseen sivuuttamiseen markkinavoimien ja taloudellisten realiteettien johdosta, vaikka se saattaisikin sitä hankaloittaa tai aiheuttaa haasteita sen edistymiselle. Samanaikaisesti yritykset yhä vahvemmin itse painottavat sitoutumistaan vastuullisuuden edistämiseksi ilman, että ne tekisivät sitä ristiriidassa tai vahvassa vastakkainasettelussa taloudellisten tavoitteidensa kanssa. Huomioiden markkinavoimat ja vastuullisuuden koen enemmänkin näiden kahden näkökulman tasapainottavan toisiaan ja parhaassa tapauksessa tukevansa toisiaan sen sijaan, että ne asettuisivat selvästi vastahankaan ja estäisivät toisiaan toteutumasta.

Johtopäätöksenä yritysvastuullisuuden teoreettisesta näkökulmasta piirtyy kuva siitä, miten yritysvastuullisuus ei muodostu itsenäisesti yrityksistä, eivätkä yritykset itse johda vastuullisuuden kehittymistä. Yrityksen oman toiminnan sijaan, muodostuu vastuullisuus ennemminkin ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen yrityksiin kohdistamasta vastuusta. Kun yritykset määräytyvät liiketoimintansa ohella vahvemmin yhteiskunnallisiksi toimijoiksi, eivätkä tätä aktiivisesti vastustele, vaan sopeutuvat ja muovautuvat ympäröivän yhteiskunnan vaatimukseen samalla muuttaen yritysten roolia selkeästi. Samanaikaisesti sosiaalisen ja yhteiskunnallisen paineen johdosta yritys saattaa proaktiivisesti itse lähteä toteuttamaan toimintaansa vastuullisemmin. Ja lähtiessään mukaan edistämään vastuullisuutta, yritykset tekevät tietoisien ratkaisun lähteä voitontavoittelun ohella yhteiskunnallisiksi toimijoiksi kasvattaen rooliaan suuremmaksi yhteiskunnalliseksi toimijaksi puhtaan voitontavoittelun sijaan.

3. Analyysi

Seuraavassa luvussa keskityn aineiston tutkimiseen teoreettisen mallin kautta. Keskityn tutkimaan valikoitujen yritysten vastuullisuusraportteja ristiin lukemalla raportteja ja etsien niistä teoriaan linkittyviä havaintoja. Nämä teorian ja yritys vastuullisuuspuheen väliset havainnot on esitelty kolmessa alaluvussa, jossa käsitellään kussakin yhtä teoriaa kolmiportaisesta teoreettisesta mallista. Tutkimuksen pääpaino on teoreettisen mallin soveltamisessa, mutta tulen tämän lisäksi esittelemään vastuullisuuden kolmen keskeisen aiheen, ympäristön, sosiaalisen ja taloudellisen vastuun ilmentymistä raporteissa. Pysin esittelemään analyysissäni havaintoja kaikista yrityksistä tasaisesti, mutta tarkoitukseni ei ole esittää havaintoja jokaisesta yrityksestä jokaiseen teoriaan liittyen. Pysin tämän sijaan etsimään vastuullisuusraporteista parhaiten teorian piirteisiin soveltuvia esimerkkejä. Tutkimukseni päätavoite ei ole keskittyä vertailemaan yritysraportteja keskenään, vaikka tulenkin keskustelemaan niissä esiintyvistä eroista. Tutkimukseni tavoitteena on rakentaa kokonaisvaltainen kuva valittujen suuryritysten raporttien sisällöstä esitellen keskeisimpiä teoriaan liittyviä havaintoja. Keskeistä tutkimuskysymykseen vastaamiselle on käsitellä raporteissa esiteltyjä vastuullisuustoimenpiteitä ja niihin liittyvää vastuullisuuspuhetta.

Jokaisen analyysikappaleen alaluvun alussa on lyhyesti esitelty teorialuvussa esitellyt keskeiset teorian piirteet tutkimuksen selkeyden vuoksi. Ensimmäisessä alaluvussa käsitelen sidosryhmäteoriaan liittyvät havainnot ja sen jälkeisissä luvuissa yrityskansalaisuuden ja laillisuusteorian, kunkin omassa alaluvussa. Analyysi keskittyy tutkimaan teorian suhdetta raporteissa kuvailtuihin toimenpiteisiin ja käsityksiin yritys vastuullisuudesta. Olen myös pyrkinyt löytämään ja havainnollistamaan vastuullisuusraporttien syvällisempiä merkityksiä perehtymällä sisällön painotukseen, puutteisiin ja toimenpiteisiin. Olennaista on havaita tekstistä erityisesti piilevien merkitysten rooli. Viimeisen analyysiluvun jälkeen esittelen analyysiosuuden perusteella havainnoimani johtopäätökset.

3.1. Sidosryhmäteoria vastuullisuusraporteissa

Aloitän tässä luvussa sidosryhmäteorian mukaisen analysoinnin tarkastellen sidosryhmien ilmentymistä vastuullisuusraporttien sisällössä. Teorialuvussa esitellyn sidosryhmäteorian mukaisesti yritysten tulee kiinnittää osakkeenomistajien ohella huomiota laajaan joukkoon toimijoita, joihin kuuluu myös työntekijät, tavarantoimittajat, asiakkaat, paikalliset yhteisöt ja yritysten johto.⁷⁴

Sidosryhmäteorian kannalta vastuullisuusraportit tukevat teoriassa määriteltyjä sidosryhmän käsitteitä ja eri sidosryhmien osallistamista kattavasti jo vastuullisuusraporttien laadinnan kautta, sillä ne muodostavat yritysten kannalta mahdollisuuden esitellä toimintaansa vastuullisuuteen liittyen niistä kiinnostuneille toimijoille. Tämä on kuitenkin vain yksi osa sidosryhmiä, sillä vastuullisuusraporttien kautta yritykset pyrkivät tuomaan esille niiden suhteita sidosryhmiinsä, kuten työntekijöihin, tavarantoimittajiin, alihankkijoihin, asiakkaisiin sekä paikallisiin yhteisöihin. Työntekijät ovat oleellinen osa sidosryhmää, ja niistä puhutaankin paljon vastuullisuusraporteissa. Erityisesti työntekijöiden olosuhteita ja oikeuksia käsitellään laajasti, nostaen esille työntekijöitä kohtaan tehtyjä vastuullisuustoimia vahvasti raporteissa. Keskeisimpiä tähän linkittyviä asioita ovat kohtuullisen korvauksen maksaminen, työntekijöiden työturvallisuuteen ja perehdyttämiseen käytetyt panostukset ja yleisen työhyvinvoinnin lisääminen. Samalla työntekijöiden tasa-arvokysymykset nousevat raporteissa esille. Työntekijöiden osalta raporteissa ilmenevät panostukset ovat hyvin geneerisiä, kuten lainaus KONE:en vastuullisuusraportista paljastaa:

”Työntekijät ovat KONEen menestyksen avain. Ollaksemme erinomainen työpaikka haluamme tarjota työntekijöillemme parhaan työntekijäkokemuksen. Vahva ja ainutlaatuinen kulttuurimme on aina tukenut sekä henkilöstömme osaamisen että liiketoimintamme kehittämistä muuttuvan markkinaympäristön vaatimuksien mukaiseksi. Vastaamme työntekijöiden jatkuvasti muuttuviin odotuksiin työn merkityksellisyydellä ja työntekijälähtöisyydellä.”⁷⁵

⁷⁴ Idowu et al. 2014:202

⁷⁵ KONE 2022:36

Oheinen esimerkki ei tarjoa ollenkaan konkreettista tietoa väitteidensä tueksi. Parasta työntekijäkokemusta tai ainutlaatuista kulttuuria ei ole raportissa määritelty jättäen sen täysin avoimeksi ja lukijan oman tulkinnan varaan.

Myöhemmin KONE tarjoaa raportissaan kuitenkin konkreettisia esimerkkejä mainospuheelleen esitellen tarjoamiaan koulutuksia turvallisuuteen ja työhyvinvointiin. Tämän ohella KONE kertoo käytännöstä, jonka mukaisesti työntekijä voi halutessaan antaa nimetöntä työntekijäpalautetta.⁷⁶ Vastaavanlainen työntekijöiden hyvinvointiin linkittyvä tarjonta on ylipäättään vastuullisuusraporteissa vahvasti läsnä, mikä näkyy erityisesti työntekijöille suunnatuilla kyselyillä ja sitä kautta työntekijöiden palautteen keräämisellä. Toisaalta siihen kuuluu myös tasa-arvon seuraaminen ja työntekijöiden sukupuolten osalta tasaisen jakautumisen tavoittelu. Esimerkiksi Nordea kertoo keränneensä työntekijöiltään palautetta siitä, kuinka tasa-arvoisiksi he kokevat mahdollisuutensa ja heidän kohtelunsa sukupuolesta, sukupuoli-identiteetistä, iästä, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta ja terveydestä riippumatta. Arvosanaksi Nordea kertoo saaneensa työntekijöiltään 92/100.⁷⁷ Samanaikaisesti Nordea kertoo hallituspaikkojensa jakautuvan tasaisesti naisten ja miesten välillä, vaikkakin muiden johtotehtävien osalta miehet ovat edelleen yliedustettuina Nordeassa.⁷⁸ Sammon yritysraportissa puolestaan ilmenee, miten ”neljän ylimmän johtotason binäärisen sukupuolijakauman tarkastelu osoittaa, että ylimmässä sukupuolten tasa-arvossa on edelleen parannettavaa.”⁷⁹ Muutoin kuin näiden johtotehtävien osalta Sampo kuvailee sukupuolijakauman toteutuvan toiminnassaan erittäin hyvin. Yritysten johtoasemissa naisten sukupuolijakauma on edelleen heikompi kuin miesten, poislukien hallituspaikat, jotka jakautuvat yrityksissä tasaisemmin miesten ja naisten välille. Toisaalta esimerkiksi Nokiassa työntekijöiden sukupuolijakaumassa naispuolisia työntekijöitä on kaikkiaan 23% työvoimasta, joista kaikissa johtotehtävissä työskentelevistä osuus on vain 17 %.⁸⁰

⁷⁶ KONE 2022:15 & 38

⁷⁷ Nordea 2022:341

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Sampo 2022:79

⁸⁰ Nokia 2022:86

Yritysten omiin työntekijöihinsä kohdistamat vastuullisuustoimenpiteet ja niiden esilletuominen ei tarjoa erityisen hedelmällistä tai tarkkaa tietoa, vaan suurten kotimaisten pörssiyritysten käytännöt omien työntekijöiden vastuullisuuteen vaikuttavat olevan hyvin johdonmukaisia keskenään painottuen työntekijöille suunnattuihin kyselyihin, joissa kartoitetaan viihtyvyyttä, oikeuksien toteutumista ja sukupuolten tasa-arvon ja monimuotoisuuden toteutumista.

Alihankkijoiden osalta vastuullisuusraporttien sisältö on tätä sidosryhmää kohtaan nostettu suurempaan painoarvoon raporteissa. Yritysten vastuullisuus sidosryhmien osalta linkittyy tiiviisti alihankintaan, ja yritykset korostavat erityisesti alihankintaketjuilta edellyttämäänsä vastuullisuutta usein kannustaen ja edellyttäen sitä myös yhteistyökumppaneiltaan. Tästä huolimatta ero näyttäytyy silmiinpistävänä omien työntekijöiden kohteluun verrattuna. Jos työntekijöiden asemaa parantavien tekijöiden esille tuominen ja näiden seuranta näyttäytyy raporttien perusteella kattavalta ja toimivalta, on alihankintaketjujen osalta niiden käsittely vaikeampaa, vaikei sitä suoraan raporteissa mainitakaan. Esimerkiksi Sammon vastuullisuusraportissa yritys kertoo edellyttävänsä konsernin omistaman If:in osalta sen alihankkijoiden noudattavan sen laatiman toimintaperiaatteiden vähimmäisvaatimuksia, jotka perustuvat GC-aloitteeseen.⁸¹ Kuitenkin Sampo kertoo konserniin kuuluvan If:in saaneen lähettämiinsä 919:a kyselyyn 461 vastausta, mikä on noin 50%. Lisäksi Sampo kertoo 115 alihankkijan vastanneen osaan kyselystä. Kyselyyn vastanneista suuren osan alihankkijoista kerrottiin antaneen riittäviä vastauksia ja Sampo kertoo tulevansa pyytämään täydentäviä vastauksia puutteellisista vastauksista.⁸² Kansainvälisesti toimivilla suuryrityksillä on yleensä laajat toimittajaverkostot, eikä yritys voi yksin päättää alihankkijoidensa toimintatavoista. Se voisi kuitenkin painostaa niitä suoriutumaan tai täyttämään tietyt edellytykset, mikä osittain käy ilmi esimerkiksi Sammon raportista. Toisaalta voidaan perustellusti argumentoida, että noin 50%:n vastausmäärä ei kerro riittävästi siitä, miten alihankintaketjut tosiasiallisesti toimivat. Luvut ovat kautta linjan raporteissa huomattavasti matalammat kyselyihin vastauksissa verrattuna omien työntekijöiden kysymyksiin, vaikka riskit sille, etteivät vastuullisuustoimenpiteet toteudu, ovat lähtökohtaisesti suuremmat

⁸¹ Sampo 2022:143

⁸² Sampo 2022:144

alihankintaketjujen osalta. On myös perusteltua olettaa, että yrityksellä, joka ei vastaa kyselyyn, on suuremmat mahdollisuudet laiminlyödä velvoitteensa. Samalla voisi kyseenalaistaa alihankkijalle toteutetun kyselyn todenmukaisuuden sen ollessa alihankkijan itsensä toteuttama eikä esimerkiksi puolueettoman tahon arvioima.

Merkittävä ero esimerkiksi alihankintaketjujen osalta on Sampo-konsernin perustelu alihankintaketjuista ja omasta toiminnastaan. Sampo kertoo omassa toiminnassaan nollatoleranssista rahanpesun ja terrorismin rahoittamiseen esitellen tämän oleellisena ja priorisoitavana vastuullisuustoimenpiteenä. Rahanpesun ja terrorismin rahoittaminen on rikollista toimintaa, joka on laissa kiellettyä. Se, että yritys noudattaa lakeja eikä tee rikoksia omassa toiminnassaan ei ole vastuullista toimintaa tai yritys vastuullisuutta. Alihankintaketjujen osalta Sampo kertoo odottavansa työntekijöidensä ohella myös asiakkaiden, alihankkijoiden ja muiden liikekumppanien noudattavan näiden samoja periaatteita. Sammon raportissa mainitaan myös yhtiön olevan tietyissä maissa lainsäädännön nojalla velvoitettu asiakkaidensa *tuntemiseen, mikä edellyttää lisäprosesseja asiakastyössä.*⁸³ Velvollisuus perustuu jälleen rahanpesun, terrorismin rahoittamisen ja talousrikosten estämistä koskevaan lainsäädäntöön, eikä missään määrin vapaaehtoiisiin toimiin, johon yritys on kuitenkin GC:n kautta sitoutunut omassa toiminnassaan.

Raportista käy ilmi, että lainsäädännön velvoittavat toimenpiteet rahanpesuun, terrorismin rahoittamiseen ja talousrikollisuuden estämiseen nousevat huomattavasti vahvemmin esille kuin korruption estäminen, työntekijöiden oikeudet tai ihmisoikeuksien kunnioittaminen yleisellä tasolla. Alihankintaketjujen osalta korostuvat lainsäädännön pakottavat toimenpiteet, jotka nousevat GC -aloitteen yleisten tavoitteiden ohi merkittävässä määrin. Raportissa mainitaankin, että sitoutuminen riittävään valvontaan, prosesseihin ja koulutukseen perustuu lainsäädännön velvoittamiin toimenpiteisiin. Koulutusta asian suhteen tarjotaan omalle henkilöstölle asian suhteen, mikä näyttäytyy yleisesti vastuullisuusraporteissa. Kuitenkin tulee muistaa, että vaikka oman henkilöstön osaamistasoa parannettaisiin, ei sillä välttämättä saavuteta koulutuksen tavoittelemissa tavoitteita, jos

⁸³ Sampo 2022:28

alihankintaketjujen osaamista ei kehitetä. Tällöin yrityksen toimenpiteet parantavat sen omia edellytyksiä, jättäen kuitenkin ongelmien juurisyyt vähemmille huomioille.

Vastuullisuusraporteissa painottuu laajasti henkilöstön koulutus vastuullisuuteen liittyvistä teemoista. Erityisesti tämä on nähtävissä korruption ehkäisemisen ja työturvallisuuden näkökulmasta. Koulutukset voidaan nähdä hyvänä keinona lisätä työntekijän osaamista ja Varsinkin jos sisältöä päivitetään ja koulutuksia pidetään säännöllisesti. Ne muodostavat kiinteän osan yrityskulttuuria etenkin isommissa pörssiyrityksissä. Toimijat eivät kuitenkaan osoita mittaavansa koulutuksen tuloksia tai määrittele niistä saatua hyötyä. Koulutukset suuntautuvat myös vain omaan henkilökuntaan, mikä on toisaalta ymmärrettävää. Toisaalta sidosryhmien kokonaisvaltainen hallinnointi työntekijöiden osalta ei onnistu, jos alihankinnan kohteena olevien sidosryhmien osaamista ja koulutusta ei lisätä toimien keskittyessä vain omiin työntekijöihin.

Käsittelin aiemmin mediaa osana sidosryhmää esitellessäni sidosryhmäteoriaa. Vakiintuneen teoriakäsityksen mukaan media ei ole yritykselle keskeinen sidosryhmä, eikä median roolia sidosryhmänä käsitellä ollenkaan vastuullisuusraporteissa. Uskon kuitenkin, että median rooli sidosryhmänä näyttäytyy yrityksille ulkoapäin seuraamalla yritysten toimintaa ja toimimalla ulkopuolisena tarkkailijana ja sitä kautta sidosryhmänä. Median rooli on näin sidosryhmänä huomattavan erilainen muihin sidosryhmiin verrattuna: se on yrityksestä riippumaton toimija, joka ei suoranaisesti liity yrityksen toimintaan. Se ei ole yrityksiin kiinteästi sidoksissa oleva toimija, jonka kanssa yritys toimisi aktiivisesti osana liiketoimintaansa, vaan ulkoapäin oleva itsenäinen vaikuttaja, joka kykenee vaikuttamaan yritysten mielikuviin yrityksen kannalta elintärkeän toisen kiinteän sidosryhmän asiakkaiden kautta. Outokummun vastuullisuusraportti tarjoaa esimerkin median vaikutuksista osana sidosryhmää. Outokummun raportissa mainitaan toimitusketjun vastuullisuuden parantamisesta, ja esimerkkinä käytetään vuonna 2021 Outokumpuun yhteyttä ottaneiden ruotsalaisten journalistien toimintaa, jotka tutkivat guatemalalaista nikkeli-kaivosta. Journalistien mukaan Outokummun alihankkija olisi peitellyt kaivoksen lähellä sijainneen järven saastumista, läpinäkyvyyden puutetta ja paikallisen väestön kokemia kaivostoiminnasta aiheutuneita

negatiivisia vaikutuksia.⁸⁴ Tilanteen tultua julkisuuteen Outokumpu päätti teettää ulkopuolisen arvioijan selvityksen aiheesta jonka perusteella Outokumpu päätyi tavarantoimittajan kanssa tehtävän pysyvän yhteistyön keskeyttämiseen ja jatkokeskusteluun tilanteen kehittämistä vaativista toimenpiteistä tutkivien journalistien sekä alihankkijoiden kanssa. Esimerkki on omiaan tarjoamaan kuvauksen siitä, miten media voi olla vaikuttamassa yrityksen toimintaan aktiivisena sidosryhmän edustajana.

Asiakkaiden osalta käsittely raporteissa on tulkintani mukaan laajaa, vaikka yritykset eivät painota raporteissaan asiakkaita tai nosta niitä esille suoranaisesti. Yritysten imagon kannalta tärkeät asiat kuten ympäristön huomioiminen, tasa-arvon lisääminen työpaikoilla ja korruption ehkäisy ovat asioita, jotka epäsuorasti liittyvät asiakkaisiin, sillä sen kautta voidaan tulkita raporteissa luotavaa positiivista mielikuvaa yrityksistä. Tällaiseen mielikuvaan kuuluu yritys toimijana, joka ottaa muita huomioon ja osoittaa eettisyyttä, korkeaa moraalialia ja sitoutuneisuutta GC:n periaatteisiin vastuullisesta liiketoiminnasta. Tämän voidaan katsoa vaikuttavan niin kuluttajakaupassa kuin yritysten välisissä suhteissa. Jos kuluttajatottumuksiin voivat vaikuttaa kuluttajien eettisyys tai moraaliset kysymykset, ohjaa yritystenvälistä kanssakäymistä imago, brändi ja maineeseen liittyvät asiat. Tämän ohella pörssiyritysten asiakkaat voivat itsekin olla GC:n piirissä, tai noudattaa muutoin vastuullisen liiketoiminnan periaatteita, jolloin niitä ohjaavat samankaltaiset vastuullisuuteen kuuluvat velvoitteet kuin kaupan myyvänä osapuolena olevaa toimijaa.

Sidosryhmien kautta esimerkiksi Outokumpu itse tunnustaa päätöksensä vaikuttavan henkilöstön ja palveluntarjoajien ohella myös lähiyhteisöt. Yritys kertoo keskustelewansa säännöllisesti toimialueensa lähialueiden edustajien kanssa työllisyyden ja työpaikkojen ohella muun muassa ympäristöstä, energiasta ja sponsorointiin liittyvistä asioista. Yhteistyötä tehdään jatkuvasti paikallisten koulujen, yliopistojen, kansalaisjärjestöjen ja toimipaikkojen lähinaapureiden ja muiden yritysten kanssa. Keskeiseksi esimerkiksi tällaisesta nostetaan ympäristölupaprosessit, minkä yhteydessä käytyjen keskustelujen perusteella ei ole tunnistettu merkittäviä negatiivisia vaikutuksia lähiyhteisöihin.⁸⁵ Oheinen esimerkki antaa

⁸⁴ Outokumpu 2022:56

⁸⁵ Outokumpu 2022:68

paitsi esimerkin sidosryhmäyhteistyöstä myös viittauksen yrityskansalaisuuteen yrityksen huomioidessa paikalliset toimijat. Paikallisten toimijoiden huomioimista on hankala arvioida, mutta esimerkin perusteella on hankala sanoa kuinka paljon yritys tosiasiallisesti olisi valmis joustamaan ja sitomaan hankkeen toteuttamisessa paikallisten sidosryhmien perusteella. Se, että sidosryhmiä kuunnellaan ei vielä tarkoita, että niiden mielipiteillä olisi mitään käytännön merkitystä tai vaikutuksia. Outokumpu tuo omaa rooliaan yhteiskunnallisena toimijana esille, mutta keskittyy lähinnä yleisluontoiseen keskusteluun muiden huomioimisesta ja lupiin liittyvillä prosesseihin. Toimenpiteet ovat kuitenkin vaatimattomia ja heikosti perusteltuja verrattuna retoriikkaan sillä mistään ylimääräisistä vastuullistoimenpiteistä ei ole kyse. Ympäröivän yhteiskunnan huomioiminen on suurten investointien osalta (Outokummun osalta kaivokset) luonnollista ja normaalia vuoropuhelua ylläpitävää. Tällaisen laiminlyöminen voisi heikentää tukea investoinneille ja ehkäistä niiden onnistumista. Toimenpiteet rajoittuvat monissa tapauksissa vaatimattomiin investointien kannalta tavanomaisiin asioihin joihin ei liity ylimääräisten vapaaehtoisten toimien leimaamaa yritysvastuullisuutta.

Yritysten toimenpiteet alihankintaketjuihin panostamisessa näyttäytyvät raporteissa kattavina eri toimintaohjeiden myötä. Samalla Outokummun toiminta toimitusketjujen vastuullisuuden arvioinnin osalta muistuttaa pitkälti Sammon toimintaa kärsien uskottavuuteen liittyvistä ongelmista. Vertailtaessa näiden yritysten palautetta, esitetään ne raporteissa positiivisesti korostaen vastuullisten toimenpiteiden tekemistä. Tarkempi vertailu näiden esimerkkiyritysten osalta osoittaa miten palautetta on saatu kerättyä kuitenkin vähän, Outokummun tapauksessa vielä huomattavasti vähemmän kuin Sampoan kuuluvan If-konsernin osalta. Outokumpu mainitsee esimerkiksi julkaisseensa alihankintaketjuille suunnatun toimintaohjeen, jota se noudattaa liiketoiminnassaan. Käytännössä tämä toteutetaan aina uuden alihankkijan arvioimisella ja hyväksyttämisprosessilla sekä säännönmukaisen valvonnan toteuttamisella. Säännönmukaiseksi valvonnaksi Outokumpu kertoo seuraavat toimenpiteet: ”toimittajia arvioidaan olemassa olevan tiedon perusteella, esimerkiksi maakohtaisten riski-indeksien, itsearviointien ja seulontojen avulla”⁸⁶. Outokummun raportissa kerrotaan vuonna 2022 89:n yleisten hankintojen toimittajien

⁸⁶ Outokumpu 2022:53

tehneen itsearviointin mikä johti 187:n kehitystoimenpiteen havainnointiin ja toteutukseen. Näitä ei ole erikseen käsitelty vastuullisuusraporteissa, joten toimenpiteiden laatu ja merkittävyys jää raportin perusteella avoimeksi. Luku kehitystoimenpiteistä on kuitenkin suhteellisen suuri ollen keskimäärin yli kaksi toimenpidettä per toimittaja. Samaan aikaan Outokummulla oli vuonna 2022 6000:a toimittajaa, ja uusiksi yleisen hankinnan toimittajiksi hyväksyttiin 500:aa uutta toimijaa. Tähän rinnastettuna 187:n itsearviointin laatiminen on vaatimaton luku toimittajien kokonaislukumäärä huomioiden.

Raportissa ei ole tarkemmin kuvattu toimittajien tarkempia tietoja esimerkiksi maantieteellisen alueen tai yrityksen toiminnan tai kokoluokan osalta. Outokumpu ei erikseen erittele raportissaan yleisten toimittajien ja raaka-ainetoimittajien suhdetta, mutta raaka-ainetoimittajia yritys kertoo olevan 49:ssä maassa ja yleisen hankinnan toimittajia 48:ssä maassa. Yritys sen sijaan erittelee, että raaka-ainetoimittajia arvioidaan (GC-aloitteeseen kuuluvan) Ecovadis-alustan kautta. Outokumpu kertoo, että vuoden 2022 lopussa 56:lla raaka-ainetoimittajalla oli voimassa oleva tulos, ja tuloksen keskiarvo oli 52 asteikolla 1-100.⁸⁷ Luku 52 on asteikon puolivälissä, mutta se on toisaalta kansainvälisen keskiarvon yläpuolella sen ollessa 50.3.⁸⁸ Lukua voi sinänsä pitää pitkälti keskiarvon mukaisena, ja Outokumpu kertoo Ecovadis-arviointiin osallistuneiden raaka-ainetoimittajien muodostavan 64% kaikista raaka-ainehankinnoista.⁸⁹ Arviointien kokonaismäärä osoittaa pienen määrän arviointien muodostavan suhteellisen suuren osan raaka-ainetoimittajien kokonaisuudesta. Suhteellisen pieni määrä raaka-ainetoimittajia muodostamassa suuren osuuden kokonaisraaka-ainetoimituksista osoittaa lukuisten pienten toimijoiden jäävän raportoinnin ulkopuolelle. Vastuullisuuden kokonaisvaltaisen kuvan osalta olisi kuitenkin tärkeää saada vastauksia myös pienemmistä kokoluokista sillä kokonaistilanteen arvioiminen on hankalaa, mikäli joku ryhmä jää kokonaan sen ulkopuolelle.

⁸⁷ Outokumpu 2022:54

⁸⁸ Ecovadis 2023

⁸⁹ Outokumpu 2022:54

3.2. Yrityskansalaisuus vastuullisuusraporteissa

Seuraavassa luvussa keskityn yritysten kansalaisuuden suhteeseen vastuullisuusraporttien sisällöissä. Kansalaisuus-käsitteen kautta huomio kiinnittyy ensisijaisesti yritysten asemaan niiden ydintehtävän ulkopuolella: ne eivät ole sivusta katsovia irrallisia ja täysin omaan toimintaansa keskittyviä itsenäisiä toimijoita. Sen sijaan yritykset ovat aktiivisia kansalaisia, joilla on vastuita ja velvoitteita tavallisen kansalaisen tapaan. Tällöin yrityksen roolia ei enää ole täysin itsenäinen toimija, vaan yritys nivoutuu osaksi sitä ympäröivää yhteiskuntaa.

Kaikkien yritysten toiminnasta löytyy viitteitä yrityskansalaisuuden ja vastuullisuuspuheen ja -toimien suhteesta. Esimerkiksi Stora Enso osoittaa raportissaan hyviä esimerkkejä yrityskansalaisuudestaan ja suhteestaan sosiaaliseen vastuuseen toteuttamiensa toimenpiteiden esittelyn myötä. Yritys kertoo vuonna 2022 suorittaneensa lukuisia toimenpiteitä nimenomaisesti ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan kansainvälisellä tasolla. Stora Enso kertoo tehneensä merkittäviä lahjoituksia humanitaarisen hätäavun piirissä. Näistä kolme oli kohdennettu Ukrainaan ja yksi Pakistaniin, joka kärsi massiivisen tulvan aiheuttamista tuhoista. Tämän ohella Stora Enso kertoo osallistuneensa aktiivisesti vapaaehtoistyöhön Puolan ja Baltian alueella kerätäkseen rahoitusta ja tarjotakseen apua Ukrainasta saapuneille pakolaisille. Rahoitusta kerättiin 250 000 euroa, minkä ohella työntekijät tarjosivat logistista apua sekä vaatteita ja tarvikkeita pakolaisille.⁹⁰ Ukrainan tukeminen on noussut Venäjän aloittaman hyökkäyssodan johdosta selkeäksi piirteeksi eikä Stora Enso ole ainoa yritys, joka on antanut rahallista tai muuta apua ukrainalaisille. Erityisesti Puolassa toimintaa harjoittavat yritykset ovat olleet aktiivisesti tarjoamassa tukea ukrainalaisille sodasta kärsiville pakolaisille.

Oheinen esimerkki kuvaa myös yritysten ympäröivän yhteiskunnan huomioimista: Nordea kertoo antavansa työntekijöilleen mahdollisuuden käyttää 16 tuntia vuodessa työajastaan hyväntekeväisyyden edistämiseksi. Vuonna 2022 painopiste oli ukrainalaisten tukemisessa, ja vapaaehtoiset tunnit käytettiin nopeasti työntekijöiden kerätessä sotaa pakeneville ukrainalaisille heidän tarvitsemiaan tarvikkeita. Tämän seurauksena Nordea käynnisti uuden

⁹⁰ Stora Enso 2022:82

pakolaisille suunnatun vapaaehtoisohjelman, jossa Puolassa, Virossa ja pohjoismaissa työskentelevä henkilökunta on osallistunut auttamaan ukrainalaisia pakolaisia asettumaan näihin maihin. Ohjelman pidemmän aikavälin tavoitteena on auttaa myös muiden maiden pakolaisia.⁹¹ Myös Outompu kertoo ukrainalaisten tukemisesta: Outokummun kertoo yhtiökokouksessaan tehneenä päätöksen myöntää Ukrainaan ja sen lähialueille tukea miljoonalla eurolla. Lahjoitus kanavoitiin puoliksi Punaiselle Ristille ja puoliksi Unicefille. Yritys kertoo myös ”tekevänsä yhteistyötä alan oppilaitosten kanssa ja sponsoroimalla esimerkiksi taideteoksia lahjoittamalla ruostumatonta terästä, ja tukemalla merkittäviä paikallisia hankkeita ja paikallista urheilutoimintaa.”⁹² Kuitenkaan näistä sponsoroiduista hankkeista ei ole kerrottu tarkempia yksityiskohtia ollenkaan Outokummun vastuullisuusraportissa, joten tämän tukemisen mittakaava ja kohteet jäävät vastuullisuusraporttien perusteella epätietoisuuteen.

UPM kertoo lahjoittaneensa hyväntekeväisyysjärjestöille ja voittoa tavoittelemattomille järjestöille noin puoli miljoonaa euroa minkä ohella yhtiö on tukenut Ukrainaa toimittamalla sinne ”rekkalasteittain” materiaaliapua vaurioituneiden rakennusten korjaamiseen. Tämän ohella yhtiö on toteuttanut oman sisäisen globaalin varainkeruukampanjan yhdessä Punaisen ristin kanssa sekä toteuttanut työntekijöiden kautta hyväntekeväisyystapahtumia. UPM on myös koordinoanut avustusmateriaalin jakelua Ukrainaan ja auttanut pakolaisia majoituksen ja muun avun suhteen. UPM:n työntekijät ovat auttaneet ukrainalaisia pakolaisia Puolassa ja Espanjassa. Saksassa UPM:n omistamia työntekijöille tarkoitettuja vapaana olevia työsuhteasuntoja on lisäksi varustettu ja luovutettu ukrainalaisille pakolaisille.⁹³ Yhteensä sodasta kärsiviä ukrainalaisia UPM kertoo auttaneensa rahallisesti noin 300 000:lla eurolla.

UPM kertoo raportissaan hyväntekeväisyyden ohella sen tekemistään ”kontribuutioista” paikallisten yhteisöjen elämään. Jälleen kerran mainitaan paikallisten työllistäminen ja sitä kautta verotuottojen maksaminen paikallisille yhteisöille, mikä ei sinänsä kerro yrityskansalaisuudesta, vaan paikallisten lakien ja sääntöjen noudattamista. Stora Enson

⁹¹ Nordea 2022:21-22

⁹² Outokumpu 2022:71

⁹³ UPM 2022:63

tavoin UPM kertoo tukeneensa paikallisia yhteisöjä ⁹⁴, vaikkakin tämän mittakaava ja konkreettiset toimet jäävät raportin perusteella hyvin vajavaisiksi, sillä mitään konkreettista ei tämän osalta mainita. Vuonna 2022 UPM kertoi tehneensä yhteistyötä Suomen partiolaisten kanssa, tukeneensa Ukrainaa eri organisaatioiden kautta, sekä käyttäneensä paikallisiin sponsorointihankkeisiin noin 900 000:a euroa.

Raporteissa esiintyy paljon keskustelua siitä miten yritykset sponsoroivat paikallisia yhteisöjä ja haluavat olla aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia myös työnantajaroolinsa ulkopuolella. Se osoittaa miten yritykset kokevat painetta huomioida muun, yritystoiminnan ulkopuolella olevan yhteiskunnan. Tämä on yhteistä kaikissa raporteissa, mutta monissa tapauksissa perusteluja on esitetty varsin heikosti. Stora Enso esittää kuitenkin tarkan esimerkin käytännön toimista ympäröivän yhteiskunnan hyväksi tekemästään työstä osoittaen yrityskansalaisuuden teorialle tyypillistä vastuunkantamista: Kiinassa Stora Enson metsätoiminnoista vastaava yksikkö asennutti 128 aurinkovoimalla toimivaa valoa paikallisiin kyliin Guangxin kaupungissa parantaen tieturvallisuutta ja yleistä turvallisuutta. Stora Enson valaistuksen on laskettu hyödyttävän yli 68 000:a henkilöä 32:ssa kunnassa. ⁹⁵

Tämänkaltainen ja aiemmin esitelty hyväntekeväisyyspanostukset kertovat yrityksen sosiaaliseen vastuullisuuteen linkittyvästä toiminnasta, joka muodostaa yhden yritysvastuullisuuden kolmesta perusaiheista. Toinen keskeisistä vastuullisuuden peruseriaatteista on ympäristövastuu, mistä Stora Enso jälleen tarjoaa oivan esimerkin vastuullisesta yrityskansalaisuudesta linkittäen sen samalla sosiaaliseen vastuuseen: Brasiliassa Stora Enso on osallistunut suureen metsänsuojelun yhteisprojektiin 50%:n osuudella. Tässä projektissa 128 000 hehtaaria maa-aluetta on asetettu suojelun ja kunnostuksen piiriin, tarjoten alueen tutkijoille ja opiskelijoille mahdollisuuden hyödyntää aluetta tieteellisiin tarkoituksiin. Samalla alueella elävän 25 000 alkuperäisasukkaan kanssa kerrotaan tehtävän tiivistä yhteistyötä kulttuurin säilyttämiseksi. ⁹⁶

⁹⁴ UPM 2022:62

⁹⁵ Stora Enso 2022:82

⁹⁶ Stora Enso 2022:26, 61

Stora Enso itse nostaa esille yrityskansalaisuuden vastuullisuusraportissaan: ”Haluamme olla hyvä työnantaja ja yrityskansalainen, ja otamme roolimme maailmanlaajuisessa toimitusketjussa vakavasti.”⁹⁷ Stora Enson tekemien vastuullisuustoimenpiteiden ohelle se nostaa raportissaan esille myös työntekijöiden työajalla suorittamaa vapaaehtoistyötä. Kaiken kaikkiaan vuonna 2022 Stora Enson työntekijöiden on laskettu käyttäneen hyväntekeväisyyden eteen tehtävää vapaaehtoistyötä yhteensä 3396:n tunnin arvosta.

Kokonaisuudessaan yritysten roolin omaksuminen yhteiskunnallisena toimijana vastuullisuuden ja veloitteiden myötä raporttien perusteella vaihtelee keskenään siitä, että kansalaisuuden käsite on kattavasti omaksuttu ja implementoitu osaksi yrityskulttuuria ja vastuullisuusraporttia siihen, ettei tähän suoraan kiinnitetä millään tasolla huomiota. Esimerkiksi ST1:n osalta yrityskansalaisuus ei näyttäydä raporteissa muuten kuin epäsuorasti tulkiten. Yritys perustelee laajasti tekemiään toimenpiteitä ilmastonmuutoksen vähentämiseksi painottaen miten ilmastonmuutos vaikuttaa negatiivisesti meidän kaikkien elämään. Samalla ST1 antaa itsestään kuvan modernina ja ekologisena yrityksenä, joka investoi merkittävästi ympäristöystävällisten energiamuotojen kehittämiseen. Epäsuorasti olisikin teoriassa mahdollista lähteä tulkitsemaan raportin sävyn mukaisesti tällä olevan aito yhteys ympäristön tilan parantamiseen ja sitä kautta ihmisten elinolosuhteiden kehittämiseen, mutta toisaalta kyse on öljy-yhtiöstä, joka investoi omaan tuotekehitykseensä pyrkien vahvistamaan teknologisen kehityksen ja sitä kautta edullisen kilpailuasetelman säilymistä. Varsinaisia ylimääräisiä panostuksia, jotka olisivat puhtaasti jotain muuta kuin tuotekehitystä, ei raportista löydy.

Sidosryhmiä eritellessään St1 nostaa paikallisen yhteiskunnan rinnalle korkeakoulut, yhdistykset, huoltovarmuuskeskuksen, päättäjät ja viranomaiset.⁹⁸ St1 painottaa tavoitteidensa ja toimintansa suhteen tiedon tarjoamista vihreän siirtymän osalta, asiantuntemusta, panostuksia tutkimukseen ja koulutusta kriisiolosuhteisiin. Ilmastonmuutoksen hillintä, panostukset ympäristöystävällisempien energiamuotojen kehittämiseen ja tutkimustiedon jakaminen ja yhteistyö korkeakoulujen kanssa voi hyvin

⁹⁷ Outokumpu 2022:52

⁹⁸ St1 2022:35

toteutettuna ja onnistuessaan parantaa ympäristön tilaa. Varsinaisesti yrityskansalaisuuden keskeisiä arvoja se ei itsessään edusta, verrattuna esimerkiksi Stora Enson tai UPM:n panostuksiin, joissa perustellaan suoraan ja konkreettisesti toimenpiteiden yleishyödyllisyyttä ja ylimääräisten vastuiden ja velvoitteiden täyttämistä. St1 toimii hyvin aktiivisesti eri projekteissa ja järjestöissä, jotka liittyvät energia-alan ja sektorin kehittämiseen ja biopolttoaineiden edistämiseen, kehittämiseen ja tutkimiseen. Samalla sillä on tutkimushankkeita ja -yhteistyötä Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa, jossa selvitetään ympäristöystävällisten biopolttoaineiden valmistamista.⁹⁹ Kuitenkin ainoa yrityskansalaisuuden periaatteisiin suoraan rinnastettava hanke on vuosina 2018-2022 Marokossa toteutettu Metsitys-hanke, jossa istuttamalla metsää pyrittiin lisäämään hiilensidontaa ilmakehästä. Toisaalta St1 luokittelee hiilensidonnan osaksi liiketoimintaansa ja tavoittelee hiilensidonnan ohella myös sen hyödyntämistä, esimerkiksi teollisuuden raaka-aineena¹⁰⁰, jolloin kysymys on puhtaasti oman liiketoiminnan hyödyntämisestä ja taloudellisen edun tavoittelemisesta.

Nokian vastuullisuusraportti ottaa kantaa aktiivisen yrityskansalaisen roolin kansainvälisesti. Yritys on muun muassa yhteistyössä Unicefin ja Marokon opetus- ja nuorisoministeriön kanssa käynnistänyt kahden vuoden mittaisen yrittäjyys- ja innovaatio -koulutusohjelman Marokossa, jonka tavoitteena on kouluttaa 15-24 -vuotiaita nuoria painottaen erityisesti tyttöjen ja nuorten naisten osallistumista. Tavoitteena koulutusohjelmassa on vahvistaa osallistujien digitaalisia ja työelämätaitoja heidän työllistymisensä vahvistamiseksi. Yhteistyö paikallisen ministeriön kanssa kertoo korkean luokan sitoutumisesta ja paikallisen yhteiskunnan huomioimisesta korkeimmalla mahdollisella poliittisella tasolla. Samanaikaisesti Nokia kertoo käynnistäneensä vuoden 2023 alussa yhteistyöprojektin Unicefin kanssa sosiaalisesti heikommassa asemassa olevien senegalilaisten opettajien ja peruskoululaisten digitaalisten valmiuksien kasvattamiseksi.¹⁰¹ Tämän ohella Nokia on aktiivinen Yhdysvalloissa tehden yhteistyötä alueellisten järjestöjen Udacityn ja Blacks in Technologyn kanssa pyrkien parantamaan afrikan-amerikkalaistaustaisten henkilöiden työllistymistä teknologiasektorille. Afrikan-amerikkalaistaustaiset henkilöt ovat

⁹⁹ St1 2022:68-69

¹⁰⁰ St1 2022:9

¹⁰¹ Nokia 2022:51

aliedustettuina yhdysvaltalaisissa teknologiayhtiöissä muodostaen vain 3%:a Piilaakson 75:ssä suurimmassa teknologiayrityksessä toimivista työntekijöistä. Lisäksi Nokia on tuonut teknologiaa ihmisten ulottuville Intian syrjäisissä kylissä, ja toteuttanut Kiinassa 15 kansallista hyväntekeväisyysprojektia yhteensä 15 692:lla tunnilla vapaaehtoistyötä. Nokia on myös aktiivinen naisten oikeuksien parantamisessa toimien Keniassa, Saudi-Arabiassa ja Etelä-Afrikassa hankkeissa, joilla pyritään parantamaan naisten asemaa niin koulutuksen kuin sukupuolittuneen väkivallan saralla.¹⁰² Kokonaisuudessaan Nokia kertoo investoineensa yhteiskuntaan 13 miljoonaa euroa globaalisti ja laskeneensa 614 149:n henkilön hyötynneen suoraan tästä toiminnasta.¹⁰³

Jos aikaisemmat esimerkit yrityskansalaisuudesta ovat liittyneet yritysvastuullisuuden taloudelliseen ja ympäristönäkökulmiin, ovat Nokian tarjoamat esimerkit puolestaan kuvauksia yritysvastuullisuuden sosiaalisesta näkökulmasta, jossa keskeistä on ihmisten, erityisesti yhteiskunnan heikommassa asemassa olevien, elämän edellytysten parantamisen teknologian avulla, sekä koulutuksella ja naisten oikeuksien painottamisella. Kaiken kaikkiaan Nokia tuo vahvasti raportissaan ilmi panostuksia juuri tyttöjen ja naisten oikeuksiin sekä työelämävalmiuksien parantamisiin ihmisillä, jotka tyypillisesti ovat olleet teknologiasektorilla aliedustettuina. Tämän ohella lukuisat erityyppiset vapaaehtoiseen hyväntekeväisyyteen liittyvät toimet osoittavat yritysten halua huomioida toiminnassaan sosiaalinen vastuu ja ympäristövastuu. Tällaisesta toiminnasta yritykset kertovat monipuolisesti tarjoten esimerkkejä kattavasti. Näihin lukeutuvat muun muassa työntekijöiden hyväntekeväisyystoiminta, hyväntekeväisyyteen kanavoidut rahalliset lahjoitukset sekä työntekijöille ja heidän perheilleen suunnattujen vapaa-ajanvietto toiminnan mahdollistaminen. Tämän ohella yritykset nostavat esiin eri yhdistysten ja harrastusmahdollisuuksien sponsoroimista, paikallisten oppilaitosten kanssa tehtävää yhteistyötä sekä paikallisten yhteisöjen elinolosuhteisiin tai luonnonsuojeluun linkittyviä toimia. Näiden esimerkkien nojalla yritykset pyrkivät osoittamaan olevansa omasta näkökulmastaan katsottuna aktiivisia yhteiskunnallisia toimijoita, jotka panostavat sosiaaliseen vastuuseen.

¹⁰² Nokia 2022:52

¹⁰³ Nokia 2022:51

Keskeistä raporttien piirtämistä kuvauksista yrityskansalaisuuteen ovat yhteiskunnan huomioiminen vastuullisuuden kaikista kolmesta näkökulmasta, joihin kuuluu taloudellinen, sosiaalinen ja ympäristövastuu. Yritykset esittelevät monesti itsensä yhteiskuntaa tukevin instituutioina, jotka tarjoavat ihmisille mahdollisuuden työllistyä, luovat yhteisöihin ja kuntiin hyvinvointia ja samalla tuottavat yhteisen hyvän eteen verotuloja yhteiskuntaan. Verotulojen maksaminen ei ole vapaaehtoista eivätkä yritykset sitä todennäköisesti tekisi sen ollessa vapaaehtoista. Se kuuluu tästä huolimatta yritysvastuullisuuden yhteen keskeiseen pilariin: taloudelliseen vastuuseen. Taloudellisen vastuullisuuden osalta painotus ei ole niin merkittävää, sillä vapaaehtoisia toimia talouksien kehittämiseen ei varsinaisesti tehdä, mutta toisaalta investoinnit, työllistäminen ja sitä kautta vaurauden kasvattaminen yhteiskunnissa tapahtuvat varsin luontaisesti. Toisaalta työpaikkojen luomisella investointien kautta pyritään ensisijaisesti varmistamaan yrityksen taloudellinen tuotto. Ei voida sivuuttaa sitä, että investointien kautta luodut työllistymismahdollisuudet ja verotulojen kasvu parantavat niin kuntien kuin työntekijöidenkin talouksia toimien esimerkkinä taloudellisesta vastuullisuudesta. Investointipäätöksissä annetaan kuva, jossa paikallisia toimijoita kuunnellaan, ja niitä toteutetaan yhteistyössä, mutta tämä jää raporteissa kuitenkin vaillinaiseksi.

Yritykset esittelevät raporteissaan tekemiään toimenpiteitä ympäröivän yhteiskunnan hyväksi laajasti, mutta näiden toimenpiteiden luonne eroaa keskenään merkittävästi. Tällaisten ylimääräisten toimenpiteiden toteuttaminen ja niiden esitleminen kielii vahvasti siitä miten yritykset haluavat toimia myös yrityskansalaisena eivätkä vain tavallisina yrityksinä. Ylimääräiset toimenpiteet, jotka eivät liity pelkästään puhtaaseen hyväntekeväisyyteen, kuten ukrainalaisten pakolaisten auttamiseen, tai rahan lahjoittamiseen hyväntekeväisyyteen, saavat vahvasti rinnalleen laajan yhteistyön paikallisten yhteiskuntien kanssa, johon kuuluu paikallisten yhteiskuntien sponsorointi, ja erilaisten, yleensä määrittelemättömän, toiminnan tukeminen paikallisesti. Toisaalta esimerkiksi Nokian tapauksessa yhteistyötä esitellään hyvin konkreettisesti, ja annettujen esimerkkitapausten ohella raportista löytyy lukuisasti esimerkkejä, jotka ovat kaikki huolellisesti kuvattuja. Erityisesti teollisuustoimijoiden tekemien investointipäätösten osalta painotetaan niiden tekemää yhteistyötä paikallisten yhteisöjen kanssa. Toisaalta sitä, että se

esitetään positiivisena ja muut huomioivana toimenpiteenä, voi myös kritisoida, sillä ilman paikallista tukea yritysten voisi olettaa olevan huomattavasti heikommassa asemassa toteuttamassa suuria investointeja, jotka vaikuttavat paikallisten yhteisöjen elämään. Toisaalta suuria investointipäätöksiä tehdessään on oletettavaa, ettei yritys voi itsenäisesti päättää perustavansa esimerkiksi tuotantolaitosta vieraaseen maahan ilman yhteistyötä paikallisten viranomaisten ja yhteisöjen kanssa. Teollisuuslaitoksen perustamiseen liittyy lukuisia lupakäytäntöjä ja paikallisen viranomaisen hyväksyntä.

Peilaten yritysvastuullisuuden historialliseen kehityskulkuun voidaan tämän aineiston perusteella mielestäni arvioida, että yritykset ovat yhä enenevässä määrin myös yhteiskunnallisia toimijoita, eikä tämä johdu pelkästään lainsäädännön kautta ilmenevien pakottavien ohjauskeinojen ansiosta, vaan aidosti vapaaehtoisuuteen tähtäävistä toimista ja yritysten ylimääräisistä toimenpiteistä vastuullisuuden kehittämiseen niin vapaaehtoistyön kuin päästövähennysten saralla. Samalla tulisi kuitenkin mielestäni arvioida käytännön vaikutuksia paikallisiin yhteiskuntiin ja erityisesti alihankintaketjuihin, joiden osalta arviointi ei vielä rajoitu kokonaisvaltaiseksi. Se, miten yritysten vastuullisuustoimenpiteitä saisi vapaaehtoisin toimin ulotettua yhä pidemmälle toimitusketjuja on tehtävä, joka vaatii raporttien perusteella vielä paljon kehitettävää. Yritykset itse ilmaisevat kehityksensä ja toimensa erittäin positiivisesti.

Yritysten kansalaisuuden osalta ympäröivää yhteiskuntaa huomioidaan hyvin eritasoisesti. Ympäröivän yhteiskunnan huomioimisessa ei ole tutkimuksessa myöskään huomioitu niistä aiheutuvia mahdollisia verohelpotuksia, jotka voivat toimia merkittävinä ajureina yritysten toimille. Myös sen arvioiminen kuinka tällainen toiminta vaikuttaa paikalliseen poliittiseen tukeen esimerkiksi erityyppisissä investointihankkeissa, on asia, mikä ei tutkimuksesta käy ilmi. Vaikutusten kattavammaksi arvioimiseksi olisikin hyödyllistä tutkia myös verohelpotuksen ja paikallisen poliittisen tuen merkityksiä vastaavaan toimintaan.

3.3. Laillisuusteoria vastuullisuusraporteissa

Tulen tässä luvussa tarkastelemaan laillisuusteorian ja yritys vastuupuheen suhdetta. Pyrin erityisesti kuvaamaan arvopohjaisen kansainvälisiin normeihin perustuvaa suhdetta yritysten vastuullisuustoimenpiteisiin ja -puheeseen rinnastettuna.

Yritykset kautta linjan antavat raporttiansa perusteella kuvan, jossa ne toimivat vastuullisesti ja noudattavat yhteisiä vastuullisuuden pelisääntöjä. Sitoutumista yritys vastuullisuuteen käydään erittäin perinpohjaisesti läpi, linkittäen sitoumuksen muun muassa GC-aloitteen yleisiin periaatteisiin sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin (SDG-tavoitteet). Toisaalta SDG-tavoitteiden mainitseminen tai erityisesti mainitsematta jättäminen ei varsinaisesti vielä anna täysin tarkkaa kuvaa yrityksen vastuullisuustoimenpiteistä. Esimerkiksi Stora Enso nostaa SDG tavoitteikseen seuraavat tavoitteet: 12 (vastuullista kuluttamista), 13 (ilmastotekoja) ja 15 (maanpäällinen elämä). Stora Enson vastuullisuusraportti ei kuitenkaan mainitse esimerkiksi 5. SDG tavoitetta, sukupuolten välistä tasa-arvoa ollenkaan. Silti Stora Enson vastuullisuusraportoinnissa esitellään hyvin perusteltuja toimenpiteitä, jotka tähtäävät naisten oikeuksien parantamiseen esimerkiksi palkkatasa-arvon, hallituspaikkojen ja sukupuolten moninaisuuden osalta, ja yritys tekee omien sanojensa mukaan aktiivisesti toimenpiteitä tasa-arvon parantamiseksi. Edes Nokian tapauksessa, jossa yritys tekee aktiivisesti työtä tyttöjen- ja naisten tasa-arvon parantamiseksi, ei SDG-tavoitetta numero viisi olla nostettu keskeiseksi prioriteetiksi, vaan Nokia on valinnut kolmeksi keskeiseksi prioriteeteikseen: 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua), 9 (kestävää teollisuutta, innovaatioita ja infrastruktuureja) ja 13 (ilmastotekoja). Pelkästään SDG-tavoitteita tutkimalla ei saadakaan muodostettua kovin kokonaisvaltaista kuvaa yrityksen aidosta sitoutumisesta, sillä esimerkiksi Kone nostaa itselleen peräti 9 SDG-tavoitetta: 9 (kestävää teollisuutta, innovaatioita ja infrastruktuureja), 11 (kestävät kaupungit ja yhteisöt), 12 (vastuullista kuluttamista), 13 (ilmastotekoja), 3 (terveyttä ja hyvinvointia), 4 (hyvä koulutus), 5 (sukupuolten tasa-arvo), 8 (ihmisarvoista työtä ja talouskasvua) ja 16 (rauha, oikeudenmukaisuus ja hyvä hallinto).

SDG-tavoitteet on suunniteltu YK:n toimesta keskittyen aikamme suurimpiin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Aiheet liittyvät vahvasti sosiaaliseen, taloudelliseen ja ympäristövastuuseen. Niiden perusteella ei voida kuitenkaan edellä mainittujen esimerkkien nojalla muodostaa kokonaisvaltaista arviota yritysten aidosta sitoutumisesta vastuullisuuteen. Yritykset ovat valinneet raporteissaan joitakin tiettyjä keskeisiä SDG-tavoitteita, ja nämä vaihtelevat yritysten kesken varsin paljon. Toisaalta tämän voi tulkita niin, että on luontevampaa ja vakuuttavampaa että yritys valitsee selkeät ja tietyt prioriteetit toiminnalleen. Ylellinen SDG-tavoitteiden mainitseminen osana toimintaa veisi uskottavuutta näiden toteuttamisesta käytännössä. Ironista tavoitteiden käsittelylle raporteissa on se, että erityisesti energia-alalla ja raskaassa teollisuudessa yritykset painottavat eniten kestävän kehityksen ilmastotavoitetta (SDG 13).¹⁰⁴ Toisaalta ilmastoteot ovat aiheena juuri se, mikä yrityksen vastuullisuudelle on suurin haaste. Esimerkiksi Neste on sitoutunut vähentämään hiilidioksidipäästöjään tuotannossaan ja tavoittelee hiilineutraalia tuotantoa vuonna 2035. Samalla se pyrkii vähentämään alihankkijoidensa päästöjä tavoitellen vähentämään koko tuotantoketjun päästöjään.¹⁰⁵

Nesteen osalta tavoitetta tukee sen arvio päästökaupan kehittymisestä, sillä se käyttää omaa laskelmaansa päästöoikeuden hinnasta ja tekee sen perusteella arvionsa päästöoikeuksien kehittymisestä.¹⁰⁶ Koska Neste arvioi päästöoikeuksien hinnan korkeaksi ja olettaa sen nousevan yhä korkeammalle tasolle vuodeksi 2030, joutuu Neste tse maksamaan arvionsa mukaan yhä enemmän sen toiminnan aiheuttamista päästöistä. Näin ollen vastuullisuuspyrkimysten ohella Nesteen toimintaa ohjaa selkeä taloudellinen kannustin joka perustuu arvioon päästöoikeuden hinnan kehittymisestä. Vastuullisuustoimia on huomattavasti helpompi toteuttaa mikäli niistä koituu yritykselle itselleen taloudellista hyötyä. Silloin kyse ei kuitenkaan ole pelkästä eettisyydestä koska toimia ei ohjaa yleishyödyllisyys tai etiikka. Motiivina voi tällöin toimia näiden rinnalla, tai jopa etusijalla taloudelliset kannustimet ja yrityksen kannattavuus.

¹⁰⁴ Neste 2022, ST1 Nordic 2022

¹⁰⁵ Neste 2022:59

¹⁰⁶ Neste 2022:68

Hiilidioksidipäästöjen vähentäminen ja sitä myöten ilmastonmuutoksen hillitseminen on globaalisti muodostunut YK:n ilmastokokousten myötä kansainvälisesti tunnustetuksi haasteeksi, ja sitouttanut valtiot päästövähennysten tavoitteluun ja maailman keskilämpötilan vähentämiseen.¹⁰⁷ Samalla se on nivoutunut osaksi kansainvälistä normipohjaista agendaa, eikä laillisuusteorian mukaisesti yrityksetkään voi välttyä täysin tältä, vaan niiden tulisi omassa toiminnassaan kiinnittää huomiota vaikutuksiinsa ympäristön ja ilmaston suhteen.

YK:n kansainvälinen julistus ihmisoikeuksista ja ILO:n julistus työntekijöiden oikeuksista, joihin kuuluvat esimerkiksi sitoumus lapsi- ja orjatyövoiman käytöstä ovat päästövähennystavoitteiden ohella esimerkkejä siitä miten laillisuusteoria näyttäytyy globaalilla tasolla ja miten siihen sitoutuminen jo itsessään kertoo yrityksen olevan osa yhteiskunnallista toimijaa sen sitoutuessa kannattamaan näitä universaalisti sovittuja sopimuksia. Neste on täydentävän vastuullisuusraporttiansa julkaisemalla erillisen modernia orjuutta koskevan raporttinsa. Tämä täydentävä ”modern slavery statement” on käytännössä jatkumoa vastuullisuusraportin sisällölle täydentäen sitä ihmisoikeuksien osalta. Raportissa esitellään muun muassa Nesteen tekemät riskiarviot sen toimintamaista ja niiden perusteella tehdyt tutkimukset. Näitä tutkimuksia tehdään riskianalyyysien perusteilla vain tietyistä maista ja varsin rajoitetusti, mutta toimenpiteinä Neste ottaa puutteet vakavasti, ja mahdollisten vakavien rikkeiden tultua ilmi keskeyttää ostot alihankkijoilta.¹⁰⁸ Neste jättää kuitenkin erittelemättä millaiseksi Neste luokittelee nämä vakavat rikkeet.

Kansainvälisen normipohjaisen järjestelmän suhde laillisuusteoriaan ja yritysvastuullisuuteen on olennainen. Siten koen tärkeäksi nostaa YK:n kestävän kehityksen tavoitteet osaksi vastuullisuusraportteja ja laillisuusteoriaa. Kestävän kehityksen SDG-tavoitteet ovat vuonna 2015 hyväksytyt kaikkien YK:n jäsenvaltioiden toimesta tehden siitä esimerkin ylikansallisesta normipohjaisesta järjestelmästä.¹⁰⁹ Verrattuna GC-sopimukseen se on huomattavasti vaikuttavampi esimerkki yritysten sitoutumisesta kansainvälisiin yhteisiin arvoihin. Toisaalta laillisuusteorian mukainen normeihin sitoutuminen tapahtuu jo yrityksen sitoutumisella GC:n

¹⁰⁷ UNFCCC 13.12.2023

¹⁰⁸ Neste Slavery Report 2022

¹⁰⁹ YK, SDG:t 2023

periaatteisiin, sillä siinä määritellyt periaatteet ovat arvoiltaan universaaleja ja laajasti kansainvälisessäkin viitekehyksessä tunnustettuja ja allekirjoitettuja YK:n puitteissa. Sitoutuminen GC-aloitteeseen ei ole mukana olo vain yhdessä sitoutumisessa, vaan kaikissa niissä laajoissa YK:n allekirjoittamissa arvoissa, joita se pitää sisällään.

Päästöjen vähentäminen on yksi yritysvastuun keskeisistä teemoista, ja vahvasti laillisuusteoriaan sidoksissa oleva käsite, sillä YK:n ilmastokokouksessa on sitouduttu vähentämään päästöjä pyrkien rajoittamaan ilmaston lämpenemisen 1,5 celsiusasteeseen. Jo Pariisin YK:n vuoden 2015 ilmastokokouksessa asetettu tavoite vahvistettiin edelleen vuonna 2024 Abu Dhabissa pidetyssä YK:n ilmastokokouksessa, jossa myös fossiilisista polttoaineista luopuminen asetettiin tavoitteeksi tosin määritelmän jäädessä verrattain avoimeksi.¹¹⁰ Kaikki yritykset ovat sitoutumalla GC-aloitteeseen sitoutuneet myös vähentämään päästöjään merkittävästi, ja useilla on jo asetettu hiilineutraaliustavoite. Esimerkiksi Kesko kompensoi tällä hetkellä päästöjään merkittävästi, ja on asettanut itselleen tavoitteeksi olla täysin hiilineutraali vuonna 2030. Kesko mainitsee arvioivansa omat päästönsä ja raportoi niistä huolellisesti. Kesko mainitsee myös laskevansa päästöjä laajemmin sen toiminnassa, mutta tästä olisi käytännön tasolla erittäin vaikeaa määritellä tosiasiallisia päästöjä, ottaen huomioon sen, kuinka laajalla tasolla Kesko kansainvälisesti toimii, miten pitkiä tuotantoprosessit ovat, ja kuinka hajautetusti ne oikeasti toimivat kansainvälisesti.

Kesko on myös tehnyt toimenpiteitä tavarantoimittajiaan kohtaan päästövähennysten arvioimiseksi:

”Vuonna 2022 kutsuimme 364 tavarantoimittajiamme tekemään päästövähennyksiä ja raportoimaan ilmastotavoitteistaan ja -toimistaan CDP:n Climate Change -kyselyn kautta. Mukaan kutsutuista toimittajista ostoeuroihin pohjautuen 55,3 % jakoi vastauksensa Keskon kanssa.”¹¹¹

¹¹⁰ UNFCCC 13.12.2023

¹¹¹ Kesko 2022:60

”Yksi Keskon SBT (Science Based Targets)-tavoitteista on, että 67 % tavarantoimittajista ja palveluntuottajista (ostojen perusteella) asettaatieteeseen perustuvat päästövähennystavoitteet vuoden 2026 loppuun mennessä. Seuraamme tavoitteen toteutumista CDP:n Climate Change -kyselyn kautta. Vuonna 2022 ostoeuroihin pohjautuen 27,7 %:lla toimittajista oli hyväksytyt, tieteeseen perustuvat päästövähennystavoitteet.”¹¹²

Keskon tavoite on erittäin kunnianhimoinen. Se ei kuitenkaan ole avannut toimenpiteitä tai keinovalikoimaa, jolla se pyrkii saavuttamaan tämän asettamansa tavoitteen. Ottaen huomioon tavoitteen kunnianhimoisuuden, sekä sen, että pelkästään nyt, vain hieman yli puolet (euromääräisesti) mitattuna, on osoittanut sitoumusta kunnianhimoisempaan liiketoimintaan, joka myös huomioi ilmastopäästöt.

GC-aloitteen voi luonnollisesti nostaa yhdeksi tällaiseksi normipohjaiseksi ja instituutionaliseksi käytännöksi, mutta tämä ei ole missään nimessä ainoa. Yritykset myös painottavat raporteissaan sitä, etteivät ne toimi täysin itsenäisesti vastuullisuustoimenpiteitä suunnitellessaan, koordinoidessaan ja toteuttaessaan, vaan laajaa tukea toimille haetaan yhteistyössä muiden organisaatioiden kautta. Raporteista käy laajasti ilmi, etteivät suuryritykset tee omia vastuullisuustoimenpiteitään täysin itsenäisesti, vaan ne tekevät vastuullisuustoimenpiteiden osalta laajaa yhteistyötä kansainvälisten organisaatioiden, järjestöjen ja yhdistysten kanssa. GC-aloite ei usein ole ainoa sitoumus johon yritykset sitoutuvat, vaan usein ne tekevät myös laajempaa yhteistyötä vastuullisuuden eteen. Esimerkiksi Nokian aiemmin esiteltyt yhteistyöt Unicefin kanssa osoittavat tällaisesta laajemmasta institutionaalista sitoutumisesta ja yhteistyöstä, eikä se ole ainoa esimerkki. Esimerkiksi Kone luokittelee raportissaan tärkeimpiä vastuullisuuteen liittyviä jäsenyyksiä ja luottamustehtäviä olevan kaiken kaikkiaan yksitoista, joihin kuuluu esimerkiksi Maailman elinkeinoelämän kestävän kehityksen neuvosto sekä Climate Leadership Coalition. Tämä puolestaan kertoo laajemmasta yhteistyöstä ja sitoutumisesta vastuullisuuden edistämiseksi instituutionaalisen sitoutumisen myötä. Nordea puolestaan on GC:n ohella sitoutunut kahdeksaan muuhun sitoumukseen, kuten Principle for Responsible Banking ja Net Zero

¹¹² Kesko 2022:61

Banking Alliance¹¹³. Näin ollen GC-aloitteen rinnalle on rakentunut huomattava määrä muita sitoumuksia joihin yritykset ovat päättäneet lähteä mukaan.

Laillisuusteoria näyttäytyy vastuullisuusraporteissa kiinteänä osana yritysten toimintakulttuuria. Se painottaa tasa-arvoa, hyvää hallintoa, työntekijöiden oikeuksia, korvauksia ja turvallisuutta kattavasti. Samalla globaaleilla markkinoilla toimiminen on huomioitu yritysten vastuullisuusraporteissa kattavasti. Laillisuusteorian kannalta havainnot ovat kuitenkin mielestäni vähemmän merkityksellisiä peilaten niitä sidosryhmäteorian ja yrityskansalaisuus -ajatteluun. Laillisuusteorian voidaan itsessään katsoa muodostuneen kiinteäksi osaksi yritysten toimintaa jo ennen varsinaisen yritysvastuullisuuden käsitteen ilmentymää, eikä se teoriana muodosta yhtä ainutlaatuista konseptia muihin teorioihin verrattuna.

Vastuullisuuspuheen käytännön toimia on esitelty raporteissa runsaasti, ja monen tavoitteen kohdalla toimenpiteet on kattavasti perusteltu. Toisaalta usein raportit kärsivät epämääräisyydestä kuvaillen toimiaan epämääräisesti. Esimerkiksi yritykset käyttävät usein sanaa *sitoutuminen* puhuttaessa vastuullisuuden parantamiseen tähtäävistä toimista jättäen kuitenkin auki miten tätä käytännössä aiotaan toteuttaa. Tällaisia huomioita esitetään kaikissa raporteissa, ja niiden voidaan jossain määrin katsoa heikentävän vastuullisuusraporttien uskottavuutta. Silloinkin, kun toimenpiteitä on tehty, esimerkiksi Outokummun tapauksessa, jossa alihankkijoilta oli kerätty raportteja, jäivät vastaukset alihankkijoiden suunnalta vaatimattomiksi, ja niistä vähistä raporteista löydetyt puutteet kasvoivat suuriksi. Sitoutuminen on voimakas sana, johon liittyy olennaisesti vastuu. Mikäli yritys on aidosti sitoutunut toimenpiteisiin tai tavoitteisiin, tulisi se raporteissa eritellä konkreettisesti, ja sitoutumisen tulisi näyttäytyä vahvana, mistä kielisi toimenpiteiden ja kattavan toimintasuunnitelman laatiminen sen varmistamiseksi, että sitoutuminen saavuttaa aidosti tavoitteensa.

Yritysvastuullisuuden teoreettisen mallin vertaaminen yritysten vastuullisuusraportteihin osoittaa elementtejä kaikista teoreettisista kysymyksistä. Samoin GC ja erityisesti sen

¹¹³ Nordea 2022:320

periaatteet on nostettu lukuisissa raporteissa esille. Raporttien osalta on tärkeää huomata, että monet yritykset ovat tehneet vastuullisuutta parantavia toimia viimeisinä vuosina, ja monilla toimijoilla on jo suunnitteilla vastuullisuuden kehittämiseen tähtäviä toimia lähivuosina. Sisällöllisesti yritysten halu kertoa omista toimistaan esimerkiksi yrityskansalaisena vaihtelee merkittävästi; osa yrityksistä pyrkii tuomaan laajasti esille yrityksen yhteiskunnallisen roolin osana toimintaansa, kun taas osa yrityksistä tuo tätä puolta vaisummin esille. Myös ero vapaaehtoisten toimenpiteiden, joihin tässä tutkielmassa on ennen kaikkea keskitytty, ja lainsäädännön pakottavien vaatimusten kesken on oletettavasti merkittävä, vaikkei siihen tässä tutkimuksessa olla keskitytty. Yritykset näyttävät mielellään vastuullisina toimijoina, mutta mielenkiintoinen kysymys kuuluu edelleen, ”minkä takia?”. Raportteja tutkimalla kyetään hahmottamaan toimenpiteitä ja niiden tavoitteita, mutta tähän vaikuttavien ohjauskeinoihin, kuten juridisten velvoitteiden tai sijoittajien miellyttäminen jää ohueksi. Lähtökohtaisesti kuitenkin sidosryhmien laajan käsittelyn ja esille nostamisen myötä voidaan tehdä johtopäätös, että sidosryhmien paineet ja vaatimukset vaikuttavat oleellisesti toiminnan ohjauksessa.

Kaiken kaikkiaan yritysten vastuullisuusraportoinnista ja suoritetuista ja tuleville vuosille kaavailuista toimenpiteistä piirtyy kuva yrityksistä, jotka huomioivat ydinfunktion, taloudellisen voiton tavoittelun ohelle roolinsa yhteiskunnallisina toimijoina. Tämä näyttää omien työntekijöiden, tasa-arvon merkityksen, ympäristön, ihmisoikeuksien ja paikallisten yhteisöjen huomioimisella vastuullisuusraporteissa. Perinteiseksi mielletty vastuullisuuden kompastuskivi: toimitusketjut ja alihankinta erityisesti kolmansista maista, ovat kysymyksiä, jotka edelleen näyttävät kaikista haasteellisimpana. Vastaavasti kaikista yleisimpänä ja johdonmukaisimpana näyttävät yritysten ympäristöystävällisyyteen tähtäävät toimenpiteet aina hiilijalan pienentämisestä hiilineutraaliuuteen. Huomionarvoista on kuitenkin se, että yritykset eivät ole tasa-arvoisia vastuullisuustoimiensa suunnittelussa toimialastaan johtuen; öljy-yhtiö ei voi toiminnassaan saavuttaa hiilineutraaliutta täysin muuttamatta liiketoimintaansa täysin uusiutuviin polttoaineisiin, eikä fossiilisten polttoaineiden jalostuksesta luopuminen tule kysymykseen esimerkiksi ST1:n kohdalla, toisin kuin esimerkiksi Keskolla, joka on asettanut tavoitteekseen hiilineutraaliuden vuonna 2030.

4. Johtopäätökset

Tutkielman päättävässä luvussa esitellään analyysikappaleissa esiteltyjen huomioiden pohjalta aiheen kokonaisvaltaista pohdintaa. Luvun tarkoituksena on tuoda kokonaisvaltaisia tutkimuksessa muodostettuja havaintoja esille teorian ja yritysraporttien suhteesta ja esitellä yritys vastuullisuuden keskeisten aiheiden näkyminen vastuullisuusraporteissa. Tutkielman viimeisessä luvussa esitetään myös havaintoja aiheen jatkotutkimusmahdollisuuksille.

Yritys vastuullisuuden keskeiset aiheet on huomioitu raporteissa monipuolisesti ja kattavasti. Taloudellinen vastuu, sosiaalinen vastuu ja ympäristövastuu ovat kaikissa raporteissa läsnä, vaikka raporttien kesken esiintyy merkittäviä eroja. Kaikki raportit käsittelevät näitä teemoja raporteissaan, vaikkakin toimialasta riippuen yritysten painotukset jakautuvat näiden teemojen kesken. Tutkimuksen tarkoituksena kannalta kolmiportainen teoreettinen analyysimalli on osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi, sillä pörssiyritysten vastuullisuusraporttien analysoinnissa käytetty jaottelu on tehnyt raporttien tutkimisesta johdonmukaista ja osoittanut soveltuvia esimerkkejä kaikkiin kolmeen teoriaan. Yritys vastuun teoreettiset näkökulmat ovat vahvasti läsnä materiaalissa ja esimerkkejä tarjoutuu kaikkiin kolmeen kohtaan. Monissa tapauksissa annetuissa esimerkeissä on piirteitä, jotka ovat varsin tiiviisti yhteydessä toisiinsa. Tämä ei kuitenkaan mielestäni ole tutkimuksen kannalta ongelmallista, sillä se päinvastoin osoittaa yritys vastuun teoreettisen kolminaisuuden muodostavan järkevä ja toisiinsa sidoksissa olevan kokonaisuuden. Toisaalta esimerkiksi yritys kansalaisuuden osalta merkittävänä näyttäytyy erityisesti ukrainalaisen tukeminen, joka on noussut yritysten kesken merkittäväksi lahjoitusten saajaksi. Ilman Venäjän aloittamaa hyökkäyssotaa ukrainalaiset eivät olisi saaneet niille annettua tukea. Sotaa Euroopassa on pidetty epätodennäköisenä, joten kyseessä voi olla ainutkertainen tilanne suomalaisten yritysten hyväntekeväisyyden kasvussa.

Tutkimukseen valikoituneet yritykset on valikoitu GC-aloitteeseen kuuluvista suomalaisista suurimmista pörssiyrityksistä. GC-aloitteen merkitys vastuullisuusraporttien sisällössä jää kuitenkin vaatimattomaan rooliin. Aloite on mainittu kaikissa raporteissa yleensä niiden

alussa toteamalla yrityksen olevan sitoutunut sen periaatteisiin. Sen merkitystä ei olla kuitenkaan korostettu tämän enempää, vaikka sen periaatteet on implementoitu osaksi kaikkia raportteja käsitellen periaatteet johdonmukaisesti omissa luvuissaan. Syitä sille, miksi GC:hen on päätetty liittyä ei avata yhdessäkään raportissa kattavasti. Jotkut raporteista ovat liittäneet linkin GC-aloitteen sivulle, mutta sen painoarvo ei ole yhdessäkään raportissa merkittävä. GC-aloite vaikuttaa tutkittujen yritysten kohdalla olevan luonnollinen jatkumo vastuullisuuden kehittämiseksi. Sen ei varsinaisesti voi katsoa olevan työkalu, jota yritykset käyttäisivät omassa raportoinnissaan, vaan enemmänkin yritysvastuullisuuden keskeisten periaatteiden muodostama kokonaisuus, joka tarjoaa yritykselle aiheita, joita käsitellä johdonmukaisesti raportissa. Sen vähäistä painotusta raporteissa selittää sen rooli YK:n alaisena mandaattina ja maailman suurimpana vastuullisuussitoumuksena.

Yritysten toimiala vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka ne käsittelevät vastuullisuutta. Ympäristöä kuormittavilla aloilla ympäristön eteen tekemät toimenpiteet ovat huomattavasti suuremmissa roolissa verrattuna esimerkiksi pankki- ja vakuutussektoreilla toimiviin yrityksiin, jotka puolestaan kiinnittävät rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen ehkäisemiseksi. On huomattavaa, miten eri yritysten raportit vaihtelevat laadullisesti, ja miten eri tyyppisiä asioita ne toiminnassaan painottavat. Kaiken kaikkiaan sidosryhmäteorian keskeiset huomiot ovat nähtävillä laajasti yritysten toiminnassa, vaikkakin niiden omien työntekijöiden ulkopuolella vaikuttaviin asioihin, kuten alihankintaketjuihin on edelleen hankalaa löytää aidosti vaikuttavia toimenpiteitä.

Mahdollisuudet tulevaan tutkimukseen yritysvastuuraporteista, yritysvastuullisuuden aiheista ja -teoriasta sekä GC-aloitteeseen sitoutuneista yrityksistä ovat huomattavat. Teorian soveltaminen Helsingin pörssissä noteerattuihin markkina-arvoltaan suurimpiin yrityksiin on tarjonnut vain kapea-alaisen katsauksen yritysvastuullisuuden rooliin ja merkityksellisyyteen. Samalla tulee huomioida, ettei tutkimus itsessään arvioi varsinaisia vastuullisuustoimenpiteiden kehitysvaikutuksia, vaan kyseessä on laadullinen sisällönanalyysi yritysten raporteista keskittyen niiden esittelemiin toimenpiteisiin, vastuullisuuden käsitteisiin ja vastuullisuuden teoreettiseen viitekehykseen.

On tärkeää huomioida, että vaikka raporttien perusteella muodostuu varsin kattava yleinen käsitys pörssiyritysten vastuullisuudesta, ovat kaikki raportit itsenäisiä tuotoksia. Vastuullisuusraportointi on saavuttanut suuryrityksissä vankan aseman tilinpäätöksen ja vuosiraportoinnin rinnalle, mutta on silti verrattain tuore ilmiö. Vastuullisuusraportointi on myös jätetty vapaamuotoiseksi, vaikka GC-aloite tuokin siihen tiettyä johdonmukaisuutta aiheiden käsittelyn kautta. Raporttien laadussa ja monipuolisuudessa esiintyy niiden kesken eroavaisuuksia ja osa yrityksistä vaikuttaa suhtautuvan vastuullisuusraportointiin kokonaisvaltaisemmin tuoden omaa rooliaan yrityskansalaisina ja vaikuttavina yhteiskunnallisina toimijoina paremmin esille kuin toiset yritykset. Tämä näkyy erityisesti siinä kuinka konkreettisesti yritys kertoo vastuullisuustoimenpiteistään ja kuinka selkeitä esimerkkejä yritys esittelee toimenpiteiden ja niiden vaikutusten muodossa. Raportit sisältävät paljon numeraalisia vertauksia, jotka ovat itsessään käytännössä kuvaavia. Kuitenkin se mitä yritys haluaa itsestään kertoa yhteiskunnallisena toimijana esitellen konkreettisia saavutuksiaan ja kontribuutioitaan ympäröivälle yhteiskunnalle, on osalla yrityksistä hyvin suppeaa, kun taas toiset suhtautuvat siihen huomattavasti kunnianhimoisemmin. Kunnianhimoisesti suhtautuvat yritykset kuten Stora Enso tai Nokia tuovat laajemmin esille käytännön toimia ja niiden vaikutuksia yleisen kuvaamisen rinnalle. Se miten yritysraportointi tulee kehittymään tulevaisuudessa ja millaiseksi sen asema tulee muodostumaan tulevaisuudessa esimerkiksi sijoittajien, toimittajien tai tutkijoiden näkökulmasta on erittäin mielenkiintoinen kysymys, johon tulevaisuus tulee aikanaan osoittamaan vastauksia.

Oleellinen kysymys yritysraportoinnin analysoimiseen on sen konkreettiset vaikutukset. Erityisesti viherpesun käsitteen kaltaisen leimautumisen pelossa yritysten on esiteltävä konkreettisia ja vaikuttavia toimenpiteitä, jotta vastuullisuus näyttäytyisi aitona. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei varsinaisesti ole ollut selvittää tai analysoida tätä näkökulmaa. Sitä ei kuitenkaan voi täysin sivuuttaa, kun ottaa huomioon tutkimuksen aiheen. Vaikka täyttä totuutta tähän ei raporttien analysoinnin perusteella pyritä kuvaamaan, on mielestäni perusteltua tulkita jo GC-aloitteeseen sitoutumisen osoittavan, että yritykset ovat sitoutuneet vastuullisuuden edistämiseen sen kaikilla osa-alueilla. Tutkimuksen perusteella ei voi kuitenkaan muodostaa johtopäätöksiä GC-aloitteen konkreettisista vaikutuksista, sillä tutkimuksessa ei ole käsitelty sitoumukseen kuulumattomia yrityksiä. Toisaalta yrityksen joka

haluaa toimia vastuullisesti, on perusteltua liittyä aloitteeseen mukaan sitoumuksen vaikuttaessa yrityksen raportointikäytäntöjen yhdenmukaisuuteen.

Raportteja tulkittaessa on myös tunnistettava, etteivät ne ole missään määrin täydellisiä, ja monilta osin niissä on esitelty tunnistettuja kipukohtia tai mainittu toimenpiteistä, joita ei välttämättä kuitenkaan olla eritelty perusteellisesti. Samoin yritys on saattanut sitoutua joihinkin kohtiin antaumuksellisesti, jotka jo juridisesti velvoittavat niitä. Esimerkiksi Sampo ja Nordea perustelevat vastuullisuustoimenpiteitään sitoutumalla rahanpesun ja terrorismin rahoittamiseen ehkäisyyn. Nämä ovat kuitenkin puhtaasti lainsäädännön velvoittamia tehtäviä eikä lainsäädännön noudattaminen kuulu yritysvastuullisuuteen. Vastuullisuusraporttien tekemisellä GC-kriteereiden mukaisesti voidaan kuitenkin nähdä, ettei vastuullisuusraportti heikennä yrityksen vastuullisuutta, vaan se tuo yritysten toimille läpinäkyvyyttä ja pakottaa niitä käsittelemään asioita. Samalla vastuullisuusraportit ovat niiden julkisuuden myötä avoimia, jolloin esimerkiksi tutkijat kykenevät perehtymään niihin halutessaan.

Lopuksi tulee muistaa, että vastuullisuusraportit ovat myös yritysten keino markkinoida niiden onnistumisiaan ja toimenpiteitään joten tässä yhteydessä ne luonnollisesti haluavat tuoda onnistumisiaan esille. Vastaavasti epäonnistumisia ei raporteissa käsitellä laajasti, poissulkien Outokumpun tapauksen, jossa tutkivat journalistit olivat tutkineet Outokumpun alihankkijan guatemalalaista nikkeli-kaivosta, jossa tutkivat journalistit selvittivät mahdollisia väärinkäytöksiä.¹¹⁴ Outokumpu kuitenkin osoitti tehneensä korjaavia toimia pyrkien kääntämään negatiivisen uutisen positiiviseksi osoittaen halukkuutta puuttua vastuuttomaan toimintaan. Yritysten vastuullisuuden tutkimiseksi olisikin mielenkiintoista perehtyä laajalaisemmin vastuullisuusraporttien ohella myös esimerkiksi kenttätutkimuksiin, jossa alihankintaketjuja kartoitettaisiin syvällisemmin, huomioiden paikallistuntemuksen ja toimenpiteiden oikeasuhtaisuuden myös heikommassa maissa tapahtuvan liiketoiminnan myötä.

¹¹⁴ Outokumpu 2022:56

Kaiken kaikkiaan perehtyminen yritysten vastuullisuusraportteihin on osoittautunut mielenkiintoiseksi tutkimuksesi tarjoten kattavan näkemyksen yritysten vastuullisuusraporttien näkymään. Vastuullisuuden laajempaa näkökulmaa on tutkittu hyvin kattavasti ja monipuolisesti, mutta pelkän teoreettisen ja yhteiskunnallisen kontekstin ja muutoksen rinnalle on tärkeää tuoda myös konkreettisia analyysyjä siitä, miten yritysten vastuullisuus näyttäytyy tekojen ja toimenpiteiden myötä. Tässä olisi oiva näköalapaikka laajentaa tutkimusta perehtyen esimerkiksi valikoitujen yrityksen vastuullisuustoimenpiteisiin ja niiden vaikutuksiin käytännössä tarkastellen erityisesti sidosryhmätoimintaa ja yrityskansalaisuutta maissa, joissa yritys harjoittaa aktiivista ja johdonmukaista toimintaa yhteistyössä paikallisten toimijoiden ja sidosryhmien kanssa.

Lähteet

Primäärilähteet:

(UN) Global Compact (2023) <https://www.globalcompact.fi/gc-network-finland> (Haettu 30.11.2023)

Global Compact toimintakertomus 2022 (2023) https://www.globalcompact.fi/resources/public//pdf/UN_Global_Compact_Finland_Toimintakertomus_2022%20FINAL.pdf (Haettu 30.11.2023)

Kesko vastuullisuusraportti 2022 (2023) <https://www.kesko.fi/sijoittaja/taloustieto-ja-julkaisut/vuosiraportit/> (Haettu 1.12.2023)

Kone vastuullisuusraportti 2022 (2023) https://www.kone.com/fi/Images/koneyritysvastuuraportti-2022_tcm18-123839.pdf (Haettu 1.12.2023)

Neste vastuullisuusraportti 2022 (2023) <https://www.neste.fi/konserni/vastuullisuus/vastuullisuusraportit> (Haettu 1.12.2023)

Nokia vastuullisuusraportti 2022 (2023) <https://www.nokia.com/sites/default/files/2023-03/nokia-people-and-planet-2022-sustainability-report.pdf> Haettu 1.12.2023)

Nordea vastuullisuusraportti 2022 (2023) <https://www.nordea.com/en/sustainability/reports> (Haettu 1.12.2023)

Outokumpu vastuullisuusraportti 2022 (2023) <https://www.outokumpu.com/fi/sustainability/sustainability-downloads> (Haettu 1.12.2023)

Sampo-konsernin vuoden 2022 vastuullisuusraportti (2023) <https://www.sampo.com/fi/sijoittajat/vuosiraportointi/vuosi2022/> (Haettu 1.12.2023)

Stora Enso vastuullisuusraportti 2022 (2023) https://www.storaenso.com/-/media/documents/download-center/documents/annual-reports/2022/storaenso_annual_report_2022.pdf (Haettu 1.12.2023)

ST1 Nordic vastuullisuusraportti 2022 (2023) https://www.st1.com/about-st1/company-information/game-changer-2022?_gl=1*x1avx0*_up*MQ..*_local_ga*MTQ3OTQ3MTgzOS4xNzEwODMzMDg1*_local_ga_3T67G6YDYX*MTcxMDgzMzA4NC4xLjAuMTcxMDgzMzA4NC4wLjAuMA..*_ga*MTQ3OTQ3

[MTgzOS4xNzEwODMzMDg1* ga 76166H0SHQ*MTcxMDgzMzA4NC4xLjAuMTcxMDgzMzA4NC4wLjAuMA](#) (Haettu 1.12.2023)

UPM vastuullisuusraportti 2022 (2023)

<https://www.upm.com/siteassets/asset/investors/2022/upm-annual-report-2022.pdf>

(Haettu 1.12.2023)

Sekundäärilähteet, kirjalliset lähteet:

Bail Chris, (2023) *Breaking the Social Media Prism: How to Make Our Platforms Less Polarizing*, Princeton University Press

Baumann-Pauly Dorothée (2013) *Managing Corporate Legitimacy -A Toolkit*, Taylor and Francis

Berle Jr. Adolf A, Gardiner C. Means (1933) *The Modern Corporation and Private Property*, Macmillan Company

Bowen Francis (2014) *After Greenwashing: Symbolic Corporate Environmentalism and Society*, Cambridge University Press

Bowen Howard R. (1953) *Social responsibilities of the Businessman*, University of Iowa press

Brejning Jeanette (2012) *Corporate social responsibility and the welfare state: the historical and contemporary role of CSR in the mixed economy of Welfare*

Conill Jesús, Schönwälder-Kuntze Tatjana, Luetge Christoph ja Shimazu Itaru (2018) *Corporate Citizenship, Contractarianism and Ethical Theory : On Philosophical Foundations of Business Ethics*, Taylor and Francis Group

Crane Andrew, Matten Dirk, Moon Jeremy (2008) *Corporations and Citizenship*, Cambridge, Cambridge University Press

Danielsbacka Mirkka, Hannikainen Matti (2022) *Avaimia menneisyyteen: opas historiantutkimuksen menetelmiin*, Gaudeamus

Demmerling Thomas (2015) *Corporate Social Responsibility Overload? Intention, Abuse, Misinterpretation of CSR From the Companies' and the Consumers' Point of View*, Anchor Academic Publishing

Feller Jonas, (2016) *CSR Strategies in International Business. Concepts and theories for a Competitive Edge*, Anchor Academic Publishing,

Friedman Milton (1962) *Capitalism and Freedom*, Chicago University Press

Harmaala Minna Maari, Jallinoja Niina (2014) *Yritysvastuu ja Menestyvä liiketoiminta*, Alma talent

Idowu Samuel O., Kasum Abubakar S., Mermod Asli Yüksel (2014) *People, planet and profit, Socio Economic perspectives of CSR*, Routledge

Jackson, G. and Apostolakou, (2010) *A. Corporate Social Responsibility in Western Europe: An Institutional Mirror or Substitute?* Journal of Business Ethics, 94, 371–394, 2010

Louche Céline, Idowu Samuel O. and Filho Walter Leal. *Innovative CSR : from risk management to value creation*, Routledge, 2010

Mayring Phillip (2014) *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*, Klagenfurt

Polak Regina ja Rohs Patrick, *Values – Politics – Religion: The European Values Study*, 2023 Springer

Teivainen Teuvo (2013), *Yritysvastuun umpikuja*, Kalevi Sorsa säätiö rs, Bookwell Oy

Thomas Gary (2015) *How To Do Your Case Study 2nd edition*, Sage

Tuomi Jouni, Sarajärvi Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Uudistettu painos, Tammi,

Walker-Said Charlotte & Kelly John D., (2015) *Corporate Social Responsibility? Human Rights in the New Global Economy*, University of Chicago Press

Sekundäärilähteet, verkkolähteet:

Business Roundtable (2019) *Business Roundtable Redefines the Purpose of a Corporation to Promote 'An Economy That Serves All American*
<https://www.businessroundtable.org/business-roundtable-redefines-the-purpose-of-a-corporation-to-promote-an-economy-that-serves-all-americans> (Haettu 17.01.2024).

Ecovadis (2023) *EcoVadis Index: Companies of All Sizes and Performance Levels Continue to Make Significant Strides on Their Sustainability Journeys*
<https://resources.ecovadis.com/news-press/ecovadis-index-companies-of-all-sizes-and->

[performance-levels-continue-to-make-significant-strides-on-their-sustainability-journeys](#)

(Haettu 6.3.2024).

Euroopan komissio (2011) *Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility* /* COM/2011/0681 final */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0681> (Haettu 18.12.2024)

EY (2023) *Tasa-arvo etenee suomalaissa pörssiyrityksissä tuskallisen hitaasti* https://www.ey.com/fi_fi/news/2023/06/tasa-arvo-etenee-suomalaisissa-porssiyrityksissa-hitaasti (Haettu 24.2.2024)

Finlex (2023) *Osakeyhtiölaki* <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624#O1L1P5> (Haettu 14.12.2023)

Hartikainen Jarmo, Helsingin Sanomat (09.02.2024) <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000010216708.html> (haettu 15.12.2023)

Helsingin Sanomat, STT (28.3.2023) *WWF moittii tuttuja suklaa-brändejä: Yrityksiä ei kiinnosta puuttua epäkohtiin* <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009482019.html> haettu 15.12.2023)

Pietarinen Harri, Helsingin Sanomat (23.8.2022) <https://www.hs.fi/talous/art-2000009021874.html> (haettu 15.12.2023)

Sandra Korhonen, Helsingin Sanomat (24.8.2023) *Poliisi epäilee: Yrittäjä pimitti työntekijöiltään palkkoja 380 000 eurolla* <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009806540.html> (Haettu 15.12.2023)

Suuri Valiokunta (09.02.2023) *Eduskunta yhtyy valtioneuvoston kantaan yritysvastuudirektiivin käsittelyssä ja kannattaa EU-tason sääntelyä* <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Eduskunta-yhtyy-valtioneuvoston-kantaan-yritysvastuudirektiivin-kasittelyssa-ja-kannattaa-EU-tason-saantelya.aspx> (haettu 22.2.2024)

STT (2022) *Kysely: Suomi jälkijunassa rekrytoinnin tasa-arvossa* <https://www.sttinfo.fi/tiedote/69942129/kysely-suomi-jalkijunassa-rekrytoinnin-tasa-arvossa?publisherId=69819218> (Haettu 24.2.2024)

Neste (2022) *Modern Slavery Statement* <https://www.neste.com/files/pdf/2549fedbac0f27683ed1fe1adc8405c9-neste-modern-slavery-statement-2022.pdf> (Haettu 15.11.2023)

Otkes (2014) *Tutkintaselostus 5/2014: Ympäristöonnettomuus Talvivaaran kaivoksella marraskuussa* 2012

https://www.turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/muutonnettomuudet/2012/k2wFN7MMJ/Y2012-03_Tutkintaselostus.pdf (Haettu 30.11.2023)

Työ- ja elinkeinoministeriö (2023) *Vastuullisuusraportointi velvoittavaksi – mitä vaaditaan ja keneltä?* <https://tem.fi/vastuullisuusraportointi> (Haettu 13.1.2024)

Valtioneuvosto (28.2.2024) *EU:n yritys vastuudirektiivi ei saanut taakseen määränemmistöä Coreperissa* <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/eu-n-yritysvastuudirektiivi-ei-saanut-taakseen-maaraenemmistoa-coreperissa> Haettu 17.3.2024

Urbina Ian (17.10.2023) *Kiinan synkkä salaisuus paljastui: merillä liikkuu orjien laivasto* <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000009825688.html>

Valtioneuvosto (15.3.2024) *EU:n yritys vastuudirektiivi sai taakseen määränemmistön Coreperissa* <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/eu-n-yritysvastuudirektiivi-sai-taakseen-maaraenemmiston-tuen-coreperissa> Haettu 17.3.2024

YK (2002) *Johannesburgin kestävän kehityksen huippukokous* <https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002>

YK (2023) *Kestävän kehityksen tavoitteet* <https://sdgs.un.org/goals> (haettu 8.3.)

YK:n ilmastosihteeristö (2023) *COP28 Agreement Signals “Beginning of the End” of the Fossil Fuel Era* <https://unfccc.int/news/cop28-agreement-signals-beginning-of-the-end-of-the-fossil-fuel-era> (Haettu 6.3.2024)

Kuvaajat

Kuvaaja 1, Tommi Peho 23.1.2024

Kuvaaja 2, Tommi Peho 30.1.2024